

Annex 7: Informe sobre la qualitat de la llengua de la televisió en català

Grup Llengua i Mèdia.

Margarida Bassols, Josep-Anton Castellanos, Anna M. Torrent (coordinadors).
Neus Faura, David Paloma, Albert Rico, Mila Segarra, Elvira Teruel (investigadors)

Introducció

El treball elaborat pel grup *Llengua i Mèdia*¹ de la Universitat Autònoma de Barcelona respon a una demanda del Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) un cop vistes les crítiques i les queixes que hi arriben de part del públic català.

Passat un primer moment, que podria abraçar els deu primers anys de la cadena autonòmica TVC, en què la televisió va haver de fonamentar unes propostes estables i poc controvertides sobre el model de llengua que volia transmetre —model d'altra banda associat als formats informatius—, es va haver de fer un esforç molt notable per afavorir la diversificació de solucions i la versemblança de noves propostes. La irrupció de programes de ficció de producció aliena, però sobretot de producció pròpia, va plantejar reptes nous als professionals dels mitjans audiovisuals.

La llengua catalana s'havia d'acostar de mica en mica a una llengua "normal", que oferís tota mena de varietats i registres un cop passats pel sedàs de la màxima estandarització, i sense ferir la sensibilitat d'una franja molt àmplia de seguidors. TVE ja havia fet algun pas en aquest sentit, sobretot en programes infantils i magazins d'entreteniment però ara les solucions havien de ser molt més diverses perquè havien d'abraçar tota mena de situacions i tota mena de personatges.

L'equilibri exigia molta prudència, alhora que seguretat i decisió, per mirar d'oferir una llengua que no s'allunyés dels usos habituals dels telespectadors, però que els homogeneïtzés i els esporgués de formes no genuïnes. Els receptors hi han dit la seva, des d'àmbits ben diferents, com es veurà més endavant, i d'un temps ençà han fet arribar les seves reaccions al Consell de l'Audiovisual de Catalunya, amb la seguretat que aquest organisme atendria els seus suggeriments i els donaria arguments fonamentats sobre les solucions adoptades, tant de contingut com de forma.

Vist des de fora i amb una mirada mínimament atenta, s'ha partit d'un seguit d'hipòtesis sobre el model adoptat:

a) La qualitat de la llengua de la televisió en català és alta, en general, però presenta diferències notables entre cadenes i programes.

b) El model de llengua dels programes informatius està consolidat des de fa temps.

c) El llenguatge "incorrecte" (paraulotes i interferències) es concentra en alguns programes, pocs en el conjunt, però de màxima audiència.

d) Els col·loquialismes, en canvi, hi tenen cada cop més presència, empesos sobretot pel fet de voler guanyar una audiència adulta jove.

e) En la majoria d'aquests programes, les paraulotes, les interferències i els col·loquialismes es connecten amb la voluntat de variació estilística, adequada als personatges i les situacions.

f) La variació estilística respon a decisions meditada dels lingüistes, almenys en la majoria dels casos, i a una obertura positiva del ventall de varietats i registres que es modelitzen en els mitjans en català.

g) Es donen diferències molt notables de competència lingüística entre els professionals fixos de les cadenes televisives i els col·laboradors que hi són convidats periòdicament —per exemple, un cop per setmana— o esporàdicament —molt de tant en tant.

Per dur a terme la verificació d'aquestes hipòtesis, l'equip investigador s'ha proposat els objectius següents:

a) Aconseguir una radiografia dels models de llengua que usen les emissores públiques en la programació televisiva, mitjançant la revisió d'un corpus representatiu de totes les cadenes públiques i de tot el ventall de programes que produeixen.

b) Identificar i definir els problemes lingüístics del corpus revisat.

c) Quantificar la freqüència d'aquests problemes i determinar-ne el pes específic en el conjunt de la programació.

d) Comprovar en quins programes i en quines cadenes apareix cada problema.

e) Trobar les causes de l'aparició d'aquests problemes i del rebuig que generen.

I no tan sols això, sinó que al final de la seva anàlisi l'equip ha mirat de fer uns suggeriments concrets que millorin la pràctica professional en les cadenes televisives, com ara:

a) Proposar actuacions encaminades a millorar la qualitat del model resultant en els casos més controvertits.

b) Redactar un argumentari per defensar les solucions adoptades pels mitjans.

c) Proposar uns mecanismes que suavitzin les reaccions adverses d'alguns programes.

Objectius, anàlisi i propostes configuren aquest treball que esperem que ajudi a tenir una idea més clara de la llengua de la producció audiovisual catalana i a incrementar-ne la qualitat i l'adequació.

A. Marc teòric

1. Els mitjans audiovisuals catalans

Si ens centrem en el món de la televisió i mirem la relació que aquest mitjà ha tingut amb la llengua catalana al llarg de la seva història al nostre país, podem marcar quatre períodes ben diferenciats:

1956-1983/ Època d'exclusivitat de TVE, que decideix al 1964 fer una hora de programació mensual en català ("Teatro catalán"), i que al 1966 llança un segon canal, TV2. Aviat hi introdueix informatius en català, al 1974, que fan que les hores de programació mensuals en aquesta llengua pugin a 9. Al 1977 en seran 10, al 1978, 70; i al 1980 ja arribaran a 80 hores.

1984-1989/ Període de consolidació de TV3, després del seu llançament al 1983, ja que al 1984 fa de 13 a 16 hores diàries. Presència a les Illes, la Franja de Ponent i el País Valencià. TVE, empesa per l'entrada de TV3 en el mercat audiovisual, augmenta també la franja horària, que passa a ser de desconexió al 1987, amb una programació pròpia al

migdia i a la tarda.

1989-2002/ Etapa d'aparició i consolidació de les televisions privades. Creació d'un segon canal de TVC (C33) al 1989. Programació nocturna en la franja de més audiència en català (de 21 a 23 h) a TVE. Auge de les televisions locals, la majoria de la programació de les quals és en català (1991: 100 canals, 1997: 83 canals), a Barcelona i comarques veïnes. Aparició de tres canals privats en castellà (1990): Antena 3 TV, Tele-5 i Canal +, que l'any següent ja programen 18 hores al dia i s'estenen a tot el territori.

2002.../ Proliferació de canals per satèl·lit, cable i sistema digital, tots majoritàriament en castellà. Desequilibri, doncs, notable que perjudica el català. Possibilitat d'escollir la llengua de la programació gràcies a la implantació del sistema dual.

Evidentment, tal com ens recorda Figueres (2002: 46), el moment estel·lar de la llengua catalana en el mitjà televisiu és la segona meitat dels vuitanta, etapa en què conviuen dos canals en castellà (TVE1 i La 2), dels quals un amb presència del català molt notable –el 49% de la seva programació–, i un canal públic (TV3) completament en català. Aquella era una situació idíl·lica que no es podia mantenir gaire temps, si tenim en compte el progrés imparable dels sistemes multimèdia i de comunicació.

Pel que fa a les audiències que ha tingut la televisió a Catalunya, hem de destacar les dades següents:

1980- 1990	90-92 % de la població
1991	TVE era la més vista
1999	TV3 era la més vista, seguida de prop per Tele-5 i Antena 3 TV

Sembla, doncs, que es pot parlar d'una consolidació de TV3² com el canal més seguit a Catalunya, amb 1.616 hores d'emissió anuals; tot i que alguns mesos perd el lideratge a favor, sobretot, d'Antena 3 TV³. TVE-1 sempre és la menys vista⁴. Els programes que més decanten la balança són algunes telesèries de producció pròpia d'aquestes cadenes, que aconsegueixen un bon nivell d'audiència.

Si s'ha de cercar un element que hagi participat en la consolidació de l'ús públic del català, aquest és sens dubte la presència en els mitjans de comunicació. Com diu molt

bé Corominas (2003: 249):

“A Catalunya, a partir de la transició democràtica, es va posar en marxa la normalització de l’ús del català als mitjans com una de les àrees fonamentals de la política lingüística. Aquesta política ha portat el català a una situació de *normalitat*, en el sentit de normalitzar-ne la presència en diversos àmbits, però sobretot a la ràdio i a la televisió –a les públiques des dels anys vuitanta, a les de concessió des de final dels noranta.”

Pel que fa a l’evolució de l’audiència en català:

1984	TV3 21 % del mercat televisiu
1989	TV3 25% + C33 3% = 28%
1997	TV3 + C33 = 30%
1999	TV3 + C33 = 27,3%
2000	TV3 + C33 = 26,3%
2001	TV3 + C33 = 27,9%

Es pot veure clarament que, de mica en mica, TV3 va guanyant quota de mercat, un 9% en els 13 primers anys, amb una oscil·lació al voltant de 2 o 3 punts des d’aleshores. Si bé també és evident que el paper del C33 ha estat una mica indefinit i poc representatiu. Pensat per ser un canal d’esports, dibuixos animats i cultura, s’ha quedat una mica lluny de tenir una presència important en el mercat televisiu. Per això, TVC hi ha canviat els formats i l’orientació diverses vegades. L’última al 2001, promocionant-lo com el “nou 33”, limitant El 33 a les franges de vespre i nit, i complementant-lo amb el K3, que de 7 h. a 20 h. treballa per a l’audiència infantil i, no ho oblidem, jove⁵. El “nou 33” vol ser (TVC: 2002):

“...La finestra televisiva per a l’avantguarda, les noves tendències i els nous valors professionals... apropant-se a les noves formes de vida, la innovació audiovisual i la descoberta del món, del país i de les aportacions de la ciència”.

Està pensat, doncs, sobretot per als joves professionals innovadors i culturalment preparats.

Pel que fa al sostre que poden tenir aquests dos canals, potser el 30% amb prou feines establitzat que sumen tots dos marca un màxim, difícilment superable amb la irrupció de la televisió digital terretre o via satèl·lit, les connexions per cable, la concessió del cable sense fils i el desenvolupament de la telefonia mòbil i les aplicacions en xarxa (WAP).

Respecte a l’evolució de la programació emesa en català, en conjunt els tants per cent són els següents⁶:

1989	42% de la programació total (TVE-1+La 2+TV3)
1997	26 % de la programació total

Aquesta variació tan notable en la proporció de programes en què s’usa el català com a llengua vehicular és deguda a la irrupció de les cadenes privades en el mercat precisament durant el 1990. A l’hora de repartir-se l’audiència, l’augment del nombre de canals afavoreix, d’entrada, la dispersió. I aquest repartiment dels seguidors possibles es fa en detriment del català, ja que les privades emeten en castellà gairebé tota la programació.

A més, no s’ha d’oblidar que aquesta quota de públic no s’aconsegueix gràcies a la distribució i el repartiment de llengües en les graelles de tots els mitjans audiovisuals sinó plenament a la presència de TVC, que emet el 90,4% de l’oferta en català al 2001 (29).

Alguns estudiosos optimistes apunten que l’extensió del sistema dual, gràcies a la comercialització d’aparells més avançats, farà que el teleespectador s’acostumi a consumir programes audiovisuals en la seva llengua i que les productores s’avesin al pluringüisme dels seus productes. Això obrirà, sens dubte, les fronteres lingüístiques i permetrà el consum de programes heteroculturals però vehiculats en la pròpia llengua del receptor. Europa, en aquest sentit, hi té molt a dir.

Com diu Prado (2002:69), “En l’era digital, les innovacions progressives, tant en els suports de distribució (satèl·lits, cable, televisió digital terrestre, noves xarxes) com en les tècniques de tractament dels senyals (digitalització, compressió i multiplexatge), configuren un panorama caracteritzat per l’abundància de canals disponibles (gairebé il·limitats) i per la flexibilitat de les cobertures, que poden anar des de l’àmbit local fins a l’universal. Aquesta última circumstància impossibilita barrar eficaçment les fronteres als productes audiovisuals forans i modela l’espectre de recepció televisiva d’un territori a partir de la suma d’ofertes de procedències diverses”.

La relació entre el mitjà televisiu i el teleespectador ha patit un gir de 180 graus des de 1956 fins ara. Abans, en els primers temps de la televisió, quan tan sols hi havia un o dos canals, la televisió escollia, fidelitzava i controlava el

receptor. Li donava el producte que preparava pensant en la seva psicologia, la seva edat, la seva cultura. El mantenia fidel al seguiment dels seus programes i li controlava la distribució del temps i les activitats. Ara és el receptor qui escull el producte que vol d'un aparador molt ampli –si bé és veritat que ha esdevingut força homogeni–, navega –tot fent zapping– a través d'un panorama il·limitat sense pagar, o pagant si vol, i controla, amb la seva elecció i gràcies als estudis d'audiència, l'activitat del mitjà televisiu. De primer la televisió escollia el telespectador, ara el telespectador⁸ escull quina televisió vol. I si no hi troba el que vol, senzillament no la mira.

Quin és, per exemple, el tipus de receptor per qui vol ser escollida TV3? Els seus directius fan aquesta declaració de principis (TVC: 2002):

“TV3 aspira a liderar l'oferta de consum dels telespectadors catalans. El contingut i el perfil de la seva oferta serà prou variat i plural com per satisfer els interessos d'un públic el més ampli possible. TV3 ha de ser la cadena de referència de la família catalana.”

Què pot escollir avui en dia, televisivament, un parlant del català que viu a Catalunya, sense pagar per fer-ho, via hertziana? Doncs, TVE-1, La 2, TV3, K3/33, Antena 3 TV, Tele-5, Canal + i prop d'un centenar de televisions locals que arriben a emetre 100.000 hores anuals. Totes les cadenes generalistes li ofereixen espais en català, ja que les de llengua castellana fan desconnexions per a Catalunya, la majoria –encara que no totes– en català. Al 1999 La 2 anava davant amb un 10,6 % de programació en aquesta llengua, però la seva oferta davalla al 7,65% al 2002⁹. Antena 3 TV, en tenia un 2,5% al 1999, però un 1,98% al 2002; i Tele-5, un 1,3% al 1999 i un 0,99% al 2002. És evident, doncs, que se'n constata una reducció paulatina, difícilment perceptible.

El telespectador que vulgui seguir la televisió parlada en català tindrà, a més, un altre problema: no podrà veure tota mena de programes, perquè les televisions privades han escollit només els informatius per usar el català¹⁰. La llengua hi passa a ser un factor més d'identificació mitjà-telespectador i, per tant, de fidelització.

Pel que fa als tipus de programes que es veuen en les cadenes que emeten per a Catalunya, hi ha dos formats que competeixen pel predomini: el format informatiu i el format de ficció. L'entrada de les televisions privades va decantar

la balança sensiblement cap als productes de ficció; però darrerament aquestes mateixes cadenes s'han vist obligades a invertir la tendència, i s'han abocat en els informatius per competir per l'audiència. El panorama televisiu està dominat, doncs, pel format informatiu. A l'any 2001 un terç de les graelles televisives estava ocupat per programes dedicats a la informació¹¹. La mateixa TV3 va passar de tenir informatius de 30 minuts a tenir-ne de tres quarts d'hora.

A més, l'espai que deixen els informatius és ocupat per *infoshows*¹², *talk shows* i *reality games*¹³. Alguns, com els *infoshows*, no abandonen del tot la realitat, és a dir, són programes que, amb una base informativa i amb trets propis dels documentals, construeixen els continguts amb elements d'entreteniment i ficció. Són un “altre tipus d'informació”, segons Prado (2000: 76). *Veterinaris*, *Vides privades* i *Barri* en són alguns de TV3. Aquest tipus d'espais arriben a ser, al començament del segle XXI, després dels informatius i els programes de ficció, el tercer pilar de les cadenes, segons Coromines i Moragues (2003: 68).

Pel que fa a la ficció, la ficció seriada –sovint de producció pròpia–, s'ha convertit en identificadora de cada cadena de televisió. En aquest sentit, TV3 s'acosta més a les cadenes espanyoles privades, que tenen entre les seves produccions més estimables les sèries de ficció pròpies, que no a les públiques. TV3 compra un 73,3 % de la ficció a fora –sobretot als EUA–, i en produeix un 26,7%¹⁴. A Europa, a diferència d'Espanya i a semblança de Catalunya, són les cadenes públiques les que les duen a terme.

Finalment, encara es podria fer esment d'un altre tipus de macrogènere d'entreteniment, que fa de paraigua de molts formats i continguts diferents: *el xou*. Canal +, amb un 3,9%, és qui n'ofereix més, seguit de TVE-1, amb un 3,4%, i de TV3, amb un 2,7% (37). Els xous són programes cars i que, normalment, exigeixen la presència i professionalitat d'un comunicador de primera. A Espanya són habituals xous musicals, mentre que a Catalunya ho són més els humorístics. En el cas de TV3, pensem en xous satírics com *Sense títol*, *La cosa nostra*, *Malalts de tele*, *Set de nit* o *Una altra cosa*, entre d'altres. No podem obviar el fet que el creixement i progrés d'aquesta mena de programes a TV3 ha anat lligat a la factoria *El Terrat*. Una altra cosa, per exemple, ha gaudit del seguiment de 562.000 telespectadors en l'època analitzada, amb un 27,7% del *share*, i ha provocat programes clònics en altres cadenes, com la

local BTv, que ha inclòs en la graella el xou de petit format *No tenim criteri*.

En l'apartat d'entreteniment, TVC (2002) reconeix que "l'humor i els programes satírics identifiquen des de fa temps TV3" i que estan interessats "en projectes que diversifiquin l'humor".

2. La recepció dels models lingüístics

La llengua de la televisió en català està subjecta a una mirada molt atenta per part de l'audiència. A banda de l'interès que desperten en molts sectors del nostre país els models de llengua pública dels àmbits mediàtics, la causa d'aquesta vigilància més gran del català de la televisió és la percepció del gran abast que té el medi televisiu, del qual la gent en deriva una gran incidència en la difusió de patrons de comportament. D'aquesta percepció, equivocada o no, arrenca la creença generalitzada que aquest medi ha de ser didàctic –és a dir, que ha de vehicular productes vàlids per obtenir-ne conductes correctes–, tant pel que fa al contingut com pel que fa a la forma. La llengua, doncs, que és un dels elements importants de la forma, es troba en el punt de mira.

De les cadenes públiques que emeten en català, la més observada és TV3. I això es deu en part al fet que la programació generalista i de ventall ampli que ofereix –des d'informatius a telesèries, des de concursos a docudrames– propicia que tingui la màxima audiència a Catalunya (Corominas i Moragas, eds., 2002): l'audiència militant (la que només veu TV3) i l'audiència puntual o seguidora d'algun dels seus programes. Però sobretot es deu a la seva condició de cadena autonòmica –"la catalana", en diuen–, cosa que provoca que per a molts sigui considerada emblema del país i transmissora principal de la cultura audiovisual catalana. De fet, TV3 va col·laborar a dibuixar aquesta imatge de si mateixa en els primers quinze anys, en què la voluntat normalitzadora que la va caracteritzar va determinar unes opcions lingüístiques molt estrictes on eren absents els dialectes altres que el central i els registres no estàndard.

En els darrers anys, aquest panorama ha canviat, i TV3 ha decebut alguns sectors de l'audiència, que han expressat la seva disconformitat pel tractament lingüístic i cultural d'alguns programes. Es tracta de programes que presenten

un llenguatge desinhibit i políticament incorrecte, amb un català corrent que pot estar més o menys allunyat de la normativa, i que utilitzen amb freqüència el recurs d'introduir frases en castellà com a procediment humorístic. Aquest és el cas de la telecomèdia *Plats bruts*, o del programa en directe *Una altra cosa*, que han rebut la majoria de crítiques. En canvi, programes com *No tenim criteri*, de BTv, que comparteix característiques similars, no han sigut objecte de tant rebuig perquè no tenen una audiència tan nombrosa i fidel com els anteriorment esmentats.

Les crítiques d'aquests programes se centren en:

- aspectes formals, ja que sovint, sobretot certs programes d'entreteniment, mostren una desinhibició descarada i grollera.

- aspectes ideològics, ja que en alguns d'aquests programes es critica o parodia sense contemplacions personalitats reconegudes del món polític i cultural i s'ironitza sobre ideologies i creences força arrelades.

- aspectes lingüístics, que provenen del fet de mostrar un col·loquial que inclou renecs i formes dubtoses, i, en alguns casos, una 'varietat juvenil'¹⁶ més o menys "arreglada" per a la televisió, amb força dosis de castellà. D'altra banda, també semblen menystenir que el català d'alguns locutors sigui molt interferit. Justament, la presència de la llengua castellana en el discurs televisiu català ha sigut el punt que ha centrat més mirades externes, des del començament de les emissions del canal autonòmic, el 1983 (Torrent, 2002).

Tot i que ens limitem a parlar de la reacció social motivada pel tractament de la llengua, volem fer constar que aquest tractament està totalment vinculat al format i a la ideologia dels programes, que van del relat hiperrealista –en el qual la llengua corrent hi té un paper caracteritzador–, a la proposta contracultural destinada als joves, en la qual s'exhibeix un rebuig d'allò que se situa dintre la norma, des de la conducta lingüística fins a la cultura considerades normals en el món dels adults (Rodríguez, 2002).

Les crítiques provenen de les entitats cíviques, dels especialistes (filòlegs i comunicòlegs) i dels telespectadors particulars. El medi de difusió d'aquestes crítiques és la premsa, les revistes especialitzades o internet (manifestos en el cas de les entitats cíviques, articles en el cas dels filòlegs i comunicòlegs i cartes al director en el cas dels particulars). A més, els telespectadors particulars s'han adreçat en ocasions al Consell de l'Audiovisual de

Catalunya per exposar les seves queixes i el seu desacord amb el llenguatge dels programes esmentats.

2.1. La recepció segons les entitats cíviques i culturals

Al mes d'abril del 2002 el Club Arnau de Vilanova i vint entitats més publiquen un *Manifest per l'ús social de la llengua catalana*, el punt 5 del qual es refereix a la mala qualitat de la llengua dels professionals de la ràdio i la televisió:

"Manifestem finalment la nostra preocupació per un fet que de cap manera és tolerat en països civilitzats i cultes: que en les televisions i ràdios públiques les informacions, els reportatges i sobretot els programes d'entreteniment siguin protagonitzats per professionals que malmeten reiteradament l'idioma i el degraden amb vocabulari inadequat i incorrecte, amb una sintaxi i fonètica inacceptables, com si la llengua espúria, malmesa i castellanitzada fos més divertida i graciosa."

La conclusió del *Manifest* és greu:

"El mal que aquests locutors o presentadors estan ocasionant a la llengua catalana en programes sovint de gran audiència, pot ser irreparable pel seu influx social en l'ús incorrecte d'una llengua que prou problemes ha tingut i té per subsistir i ser normalitzada lingüísticament, com perquè ara sigui víctima de la incompetència o de la irresponsabilitat d'alguns professionals de la comunicació."

Al nostre entendre, el *Manifest* sanciona la llengua dels professionals dels mitjans audiovisuals perquè és incorrecta i perquè és grollera. A la incorrecció, s'hi refereix clarament ("amb vocabulari [...] incorrecte, amb una sintaxi i fonètica inacceptables"). A la grolleria, en canvi, no s'hi explicita una referència tan clara, però es pot deduir de l'expressió "vocabulari inadequat".

2.2. La recepció segons els filòlegs i els comunicòlegs

La crítica a la llengua dels mitjans de comunicació que aporta el *Manifest* mereix una resposta de Francesc Vallverdú (2002) –responsable fins fa pocs anys de l'assessorament lingüístic de les emissores de la Corporació Catalana de Radio i Televisió (CCRTV)– que en subratlla l'ambigüitat i surt al pas d'una possible interpretació maximalista, en virtut de la qual es carregaria tota la responsabilitat de la

'contaminació' lingüística existent als professionals dels mitjans audiovisuals. Per Vallverdú, aquesta crítica generalitzada sobre la llengua d'uns únics agents socials –els locutors de ràdio i de televisió– és errònia, perquè, a part de no ser els únics difusors de formes lingüístiques, presenten en la gran majoria de casos (un 95% o més, diu) una llengua correcta i adequada:

"[...] malgrat la persistència del tòpic segons el qual la qualitat de la llengua utilitzada pels mitjans de comunicació catalans (tant la ràdio i la televisió públiques com la premsa d'abast general) presenta nombroses deficiències, ningú no ha pogut demostrar fins ara que en termes globals això sigui veritat. És més: si la meua percepció és correcta, després d'observar quotidianament el llenguatge periodístic practicat per la premsa en català i pels serveis informatius radiofònics i televisius de la CCRTV, arribo a la conclusió que la llengua estàndard utilitzada és vàlida i flexible, i per tant socialment acceptable."

Pel que fa a l'altra possible interpretació, la minimalista, és a dir, la que limitaria la crítica a allò que Vallverdú anomena els "excessos neopitarristes" de certs programes d'entreteniment, Vallverdú la pot acceptar i considera que és compartida per amplis sectors de la població. Però remarca que no s'ha de transcendentitzar l'efecte d'aquests "excessos" sobre la situació sociolingüística present i futura del català, principalment perquè ens manquen dades científiques, pormenoritzades i fiables sobre tal efecte.

Altres filòlegs també prenen la paraula per opinar sobre la qualitat de la llengua dels mitjans de comunicació catalans. L'acusació principal que profereixen contra programes d'entreteniment, com *Una altra cosa* o *Plats bruts*, és la d'utilitzar un català degradat per la presència del castellà, tant perquè és l'única llengua usada per alguns dels col·laboradors fixos com perquè apareix amb molta freqüència esquitxant la llengua del presentador i dels col·laboradors que parlen en català.

La crítica més ben articulada prové de Joan Solà (2002), que se centra en la perversió de l'alternança de codis, "la llengua barrejada i fins i tot exageradament corrompuda", com a recurs per aparentar naturalitat i produir humor. La seva argumentació es basa en tres raons: a) aquest recurs és normal usat esporàdicament, però no com a sistema; b) en els mitjans de comunicació es fa servir exageradament, de manera que la llengua obtinguda encara és més

degradada que la del carrer; i c) no és un recurs imprescindible per crear humor.

Solà carrega contra aquest recurs, i acaba anunciant "els dies comptats" que té el català –de fet, ja ho havia avançat a l'avantítol: "Una llengua que no és apreciada té els dies comptats", perquè és una llengua "que no és apreciada en públic, que és estiregassada i escarnida" i "feta parrac des dels mitjans de comunicació", i, per tant, fa inútil tota acció per aconseguir "que sigui la llengua nacional del nostre poble, o almenys una llengua nostra tan digna com qualsevol altra."

En aquest cas, Vallverdú respon acceptant l'argumentació de Solà, però desmarcant-se de la conclusió final. A parer de Vallverdú, el problema no és tan "transcendental" com pretén Solà, perquè "no té la importància sociolingüística estricta que se li atribueix". La raó que dóna és que falten dades per valorar el fenomen, com ara el tipus d'audiència d'aquests programes, la recepció de les barreges i corrupcions lingüístiques, i la seva acció incentivadora o desincentivadora a utilitzar el català entre els teleespectadors castellanoparlants:

"[...] no tenim prou dades per jutjar adequadament el fenomen. En efecte, quin públic veu aquests programes?, com rep aquestes barreges lingüístiques?, com incentiven o desincentiven a utilitzar el català entre els telespectadors castellanoparlants?"

També alguns comunicòlegs han exposat la seva opinió sobre aquest afer. L'aportació més rellevant ha sigut la de Josep Gifreu, que en l'article "La llengua de TV3" (2003), surt al pas de la crítica global de certs sectors intel·lectuals i mediàtics a la llengua de la cadena autonòmica "amb una assiduitat de gota malaia", però confessa que "el vast camp de l'entreteniment queda lluny de solucions plausibles des del punt de vista de les opcions lingüístiques de TV3 i del model de llengua". Concretament, Gifreu acara *Una altra cosa* amb altres programes de la mateixa cadena, com *Plats bruts*, *Jet lag* i *Set de nit*. d'aquests tres darrers diu que aporten "opcions plausibles per conciliar bé l'humor, la diversió, la conya, i un model de català digne i divertit", mentre que considera que *Una altra cosa* és "alhora un gran programa d'entreteniment i un antimodel des del punt de vista de la dignificació pública del català". Gifreu explicita el nucli de la seva crítica dient que el llenguatge del programa

d'Andreu Buenafuente "va de la indefinició lingüística a la incorporació de barbarismes i a la fonètica apitxada, de la pèrdua del sentit de la llengua a la bilingüització, i finalment a la substitució."

2.3. La recepció dels teleespectadors

Alguns teleespectadors han expressat públicament les seves crítiques a través d'espais radiofònics oberts o de cartes al director dels diaris i també al Consell de l'Audiovisual de Catalunya.

Cal precisar que la majoria de crítiques s'adrecen a la llengua grollera i proçaç, i que la llengua interferida o la presència directa del castellà queden en un segon pla.

En realitat, en aquesta crítica a la llengua grollera s'hi detecta una crítica més global al llenguatge enter d'aquests programes (verbal, gestual, icònic, ideològic), que mostra una gran desinhibició, i fins i tot insolència, en les explicacions o al·lusions a temes considerats tabú (sexuals, escatològics, religiosos). Segons va publicar *El Periódico* (04/02/03), les queixes per la presència de "paraulotes" a la televisió ocupaven el quart lloc del rànquing de denúncies dels usuaris a l'Oficina de Defensa de l'Audiència del CAC, durant el 2002.

Els programes que reben més crítiques són *Una altra cosa*, *Plats bruts*, seguits d'*El cor de la ciutat* i altres telenovel·les, i també els dibuixos de *Shin Chan*. Alguns dels termes amb què s'hi refereixen són els de "llenguatge tabernari, groller i degradat"; de *Plats bruts* se'n critica que es parli tan malament i hi hagi "tanta blasfèmia"; sobre *El cor de la ciutat* es diu que "s'estan passant amb el vocabulari" i la pregunta és si no es podrien evitar "tantes paraules una mica grolleres [...], com 'collons', 'hòstia', 'puta mare', etc., no podrien ser canviades per exemple per: 'coi', 'punyeta', 'carai'?". L'audiència s'expressa d'aquesta manera contra el llenguatge groller i no dóna tanta importància a l'ús del castellà o al català interferit, que, com s'ha vist, és el punt més criticat pels filòlegs i els comunicòlegs.

En canvi, és curiós –com ja hem assenyalat abans– que programes com *No tenim criteri* (BTV), amb un llenguatge prou contaminat i proçaç, i programes esportius com *El rondo* (TV3), en què l'alternança de codis i ben sovint l'ús sistemàtic del castellà és el pa de cada dia, no mereixen el rebuig d'aquests mateixos teleespectadors.

2.4. La recepció, segons les dades del cens

Com que les crítiques se centren en la força que tenen els models lingüístics vehiculats des dels mitjans per crear adeptes i, per tant, per fomentar l'ús de formes expressives mimètiques, és bo de recordar algunes dades sobre qüestions lingüístiques recollides en el cens de Catalunya de l'octubre de 1998 (Siguan, 1999). Aquestes dades ens donen la percepció que tenen els enquestats sobre qüestions pertinents a la polèmica del llenguatge dels mitjans de comunicació catalans i la seva incidència. Així, els castellanoparlants responen d'aquesta manera sobre el seu accés a la llengua catalana:

a. Sobre el lloc d'aprenentatge de la llengua catalana.

A la pregunta feta als castellanoparlants sobre el lloc on creuen haver après la llengua catalana, un 47,9% admeten haver-la après a l'escola; un 20,2% diuen que l'han après al carrer; i tan sols un 0,9% reconeixen haver-la après a través dels mitjans de comunicació.

b. Sobre l'edat d'aprenentatge de la llengua catalana.

Quan els pregunten a quina edat van entrar en contacte amb la llengua catalana, la mitjana de les respostes situa aquest moment als 11 anys.

D'aquestes respostes en deduiríem, d'una banda, el poc pes que els enquestats atribueixen als mitjans de comunicació en l'aprenentatge de la llengua; i, de l'altra, el fet que quan aquesta població arriba a convertir-se en públic dels programes d'entreteniment més criticats ja ha fet les seves eleccions lingüístiques i el seu aprenentatge del català.

Evidentment, aquesta és la percepció de l'entrevistat, que pot no correspondre's amb la realitat. Però, almenys, és una dada més a tenir en compte per valorar amb precisió la transcendència que pot tenir la llengua d'aquests programes sobre la llengua de l'audiència, tal com reclama Vallverdú (Vallverdú, 2002: 10):

"[...] hi ha molt treball de poc lluïment a fer i caldria conjuminar tots els esforços, tant dels experts com dels usuaris públics de l'estàndard, per encarrilar el debat d'una manera seriosa, sense acusacions infonamentades ni crispacions desmoralitzadores."

2.5. Comentari

El conjunt de crítiques aportades ens mostra percepcions diferents de l'audiència sobre la inadequació de la llengua de la televisió. Els telespectadors individuals posen

l'accent en el llenguatge groller, que consideren inadmissible per a un ens públic. En canvi, filòlegs i comunicòlegs en subratllen sobretot el llenguatge interferit i la presència del castellà en el recurs de l'alternança de codis prodigada en alguns programes. Pel que fa al *Manifest* de les entitats cíviques, recull els dos aspectes, tot i que el primer és insinuat –"vocabulari inadequat"– i només el segon es veu explícitament esmentat.

D'altra banda, també hi ha diversitat d'opinions a l'hora de catalogar el "bon" i el "mal" llenguatge televisiu d'aquests mateixos programes. Així, el llenguatge de *Plats bruts* o de *Jet lag* és intolerable per a alguns, mentre que és un bon exemple de col·loquial "digne i divertit" per a altres. Sembla, però, que hi ha unanimitat a l'hora de criticar el llenguatge d'*Una altra cosa*.

Finalment, les dades del cens mostren la poca incidència que té la televisió en l'aprenentatge del català, segons els receptors castellanoparlants.

Tot plegat assenyala que les opinions de l'audiència estan molt condicionades pel model intern que aquesta audiència té sobre el llenguatge televisiu, per allò que considera tolerable o inadmissible en aquest llenguatge, i per allò que espera de la televisió. A més, algunes crítiques trasllueixen que hi ha altres factors problemàtics, com la ideologia o l'estètica de determinats programes, que, de retop, incideixen en l'avaluació del seu llenguatge.

3. Els models de llengua als mitjans audiovisuals

Una televisió generalista, com en el cas de TVC, vehicula la diversitat lingüística present a la societat per mitjà dels diferents gèneres i programes, alhora que crea i difon un model propi de referència, l'anomenat estàndard de masses, que comparteix en el vessant oral amb els altres mitjans públics audiovisuals i, en el vessant escrit, amb la premsa d'abast nacional. Analitzarem, doncs, l'especificitat d'aquest paradigma en el cas concret de TVC i comentarem el grau d'evolució que ha experimentat aquesta televisió pel que fa als models lingüístics al llarg dels anys.

3.1. Varietats i registres en funció del receptor i del programa

En una societat amb una llengua plenament normalitzada, és a dir, utilitzada en tots els àmbits d'especialitat i amb ple

vigor en l'àmbit col·loquial, la televisió esdevé un reflex i un altaveu d'aquesta diversitat lingüística.

És a dir, com a mitjà hegemònic en l'actual panorama audiovisual, la televisió difon al conjunt de tota la societat d'una manera molt més àmplia i eficaç que qualsevol altre mitjà la complexitat lingüística d'una llengua, amb tota la seva varietat geogràfica, social i fins i tot històrica, i amb tot el seu ampli ventall de registres. Especialment, també difon un model propi de referència que serveix per al conjunt de tota la societat com a guia prestigiosa en l'ús públic i formal de la llengua.

En una societat amb una llengua a mig camí de la normalització com és la catalana, amb un sistema de registres poc o mal utilitzats i amb un col·loquial molt interferit pel contacte amb una altra llengua hegemònica –el castellà–, la televisió pública crea, més que no pas reflecteix, uns models propis “ficticis” i els difon a tota la societat, amb un objectiu pedagògic afegit, que assenyalava un tret específic enfront d'un altre mitjà immers en una societat amb la llengua pròpia plenament normalitzada.

Si avaluéssim la llengua dels professionals, mestres, professors, empresaris, botiguers i gent del carrer, que hem deixat expressament de banda en aquest estudi, veuríem que la base social sobre la qual es fonamenten els models de llengua vehiculats en una societat normal és molt precària en el cas de la comunitat catalana: les interferències lèxiques, morfosintàctiques i fonètiques campen lliurement. És a dir, la societat no ha normalitzat la llengua al mateix ritme que els mitjans públics de ràdio, televisió i premsa. Per tant, la televisió catalana no pot difondre, per exemple, un model de llenguatge jurídic basat en l'ús real i prestigiós d'aquest col·lectiu professional, sinó que el crea i el difon. En aquest sentit, a l'hora de jutjar la qualitat lingüística de la televisió, veurem que és l'àmbit de llengua pública de més qualitat que existeix al nostre país (sobretot la llengua de TV3, al costat d'algunes ràdios públiques).

Cal tenir en compte, doncs, aquests condicionaments sociolingüístics a l'hora d'analitzar i valorar la qualitat dels models de llengua que difonen les televisions públiques del nostre país.

A part dels condicionaments específics que té la televisió pública catalana, hem de tenir en compte que no hi ha un sol model de referència abstracte i “pur” que serveixi per jutjar qualsevol manifestació lingüística, vehiculada o no per

la televisió, sinó que els models són diversos, no tan sols des del punt de vista de la varietat dialectal en relació amb l'estàndard sinó també des de la perspectiva dels registres lingüístics associats a una diversitat de situacions comunicatives.

Com explica Bassols (2002: 91):

“Dins de l'univers comunicatiu de la televisió, en general s'hi donen dos tipus d'actes enunciatius o elocutius:

- 1) Els actes enunciatius externs –simples i reals.
- 2) Els actes enunciatius interns –complexos i de ficció.”

És a dir, a la televisió (independentment que emeti per al conjunt d'una societat amb la llengua normalitzada o no), hem de distingir la “llengua del mitjà”, és a dir, aquella en la qual el mitjà, com a emissor, dóna la informació al destinatari en un sentit unidireccional, d'aquella altra en què s'hi dóna un diàleg en el propi mitjà, és a dir, emissor i receptor es troben en el propi mitjà i aquest reflecteix el diàleg al destinatari últim, l'espectador.

En el primer cas, ens trobem davant l'anomenat estàndard de masses, un model de llengua prestigiós i àmpliament compartit per tota la comunitat lingüística, que el mitjà utilitza a través d'uns conductors-locutors que en fan de transmissors, la identitat dels quals no és rellevant.

En general, tot i que hi ha microespais que no s'ajusten del tot a aquest paradigma, podem encabir entre els actes enunciatius externs els programes informatius de caràcter general (com els telenotícies) o especialitzat (com els documentals i els reportatges).

En el segon cas, entre els actes enunciatius interns, hem de distingir els actes interns espontanis, construïts en el moment d'emetre'ls, en els quals l'estàndard adquireix un matís particular (tant per la banda del conductor com per la banda d'altres participants externs al mitjà), dels actes interns no espontanis, que són propis sobretot dels programes de ficció i que tenen com a locutors actors professionals (en sèries de producció pròpia i aliena) .

Entre els primers, els actes interns espontanis, podem incloure els programes de debat, magazins, concursos, etc., en els quals el diàleg és múltiple i els intervinents molt diversos, tot i que el conductor o la conductora presenta el mateix model de base de l'estàndard del mitjà, però matisat per la seva identitat i per una situació d'espontaneïtat que dóna lloc a una variació de registre cap a formes més col·loquials, o per dir-ho amb el llenguatge de l'IEC,

“admissibles”. No podem dir el mateix en el cas de les persones entrevistades o que dialoguen entre elles en un debat: el model de llengua que presenten sol ser massa sovint molt allunyat de l'estàndard en la situació actual del català, la qual cosa resta consistència, com dèiem més amunt, a l'estàndard català, tant en matisos dialectals com de registre.

Podem incloure en aquest darrer apartat els programes anomenats d'autor, com l'informatiu *La Nit al dia* de Mònica Terribas, el reportatge de viatges *Afers exteriors* de Miquel Calçada o el programa de debat *Coses que passen* de Josep Cuní, en els quals els conductors modulen el model estàndard d'acord amb la seva identitat.

Entre els actes interns no espontanis podem incloure les sèries de producció pròpia i aliena, on no actua l'estàndard de masses sinó l'adequació de l'estàndard general i del llenguatge col·loquial a la diversitat de situacions de les sèries de ficció: des d'una llengua molt solemne en una situació d'alta formalitat en boca d'un jutge o d'un papa (no més lluny de la realitat, és clar), fins a un llenguatge esparracat, ple de renecs i d'argot, en boca d'uns joves inadaptats o d'uns delinqüents. En aquests casos darrers sobretot, a l'hora de presentar uns diàlegs versemblants l'estàndard dona pas a uns models de ficció, més o menys acostats a la realitat, on l'estil marca el model de llengua, més enllà de l'academicisme i, malauradament, de la llengua col·loquial genuïna.

La presència de les varietats i dels registres de la llengua —concretament a la televisió— pretén ser, doncs, un reflex fidel del que hauria de ser normal a la nostra societat, si no fos que molts registres estan ocupats pel castellà i quan s'hi utilitza el català, sovint el registre col·loquial interferit i empobrit substitueix el registre formal corresponent.

Per tant, la televisió catalana continua reflectint un ventall de registres de “ficció”, sobretot a les sèries doblades de producció aliena i als registres més formals, com els informatius. En canvi, a les sèries de producció pròpia, on es donen una sèrie de situacions col·loquials, així com en programes on predomina el llenguatge espontani, sobretot els programes d'humor i entreteniment, la televisió sol reflectir més el col·loquial real, amb una part de les penes (la interferència inevitable del castellà) i amb molta glòria (ja que acostuma a ser, malgrat tot, molt millor del que és el col·loquial real).

Pel que fa a les varietats, la presència de les diverses modalitats de l'estàndard i dels col·loquials marcats geogràficament o socialment tenen a la televisió catalana una presència creixent, que tampoc es correspon amb la presència real que haurien de tenir en el si d'una comunitat lingüística cohesionada i, per tant, normal, que no és precisament el cas de la comunitat catalana. En aquest sentit, podem dir també que especialment TVC representa més cohesió nacional catalana de la que es dona en la trista realitat, subdividida en comunitats autònomes autistes i, encara, amb una separació fronterera estatal (amb Catalunya Nord) o autonòmica (en els altres casos) inamovible, en plena contradicció amb “l'Europa sense fronteres”.

3.2. Evolució del model de llengua de TVC

Ens referirem en aquest apartat especialment a TV3 perquè és la televisió que més temps du en antena amb una programació integral (anteriorment a la creació de TV3, TVE emetia alguns programes en desconnexió) i perquè és de la que tenim dades analitzades sobre l'evolució del model de llengua al llarg del temps. Vegeu en aquest sentit el llibre *La llengua de TV3* (Bassols, Rico i Torrent, eds.: 1997), especialment les conclusions d'aquell estudi.

Als primers anys, el model lingüístic de TV3 s'aferrava a la normativa existent, pensada sobretot per a un model escrit de la llengua, tot i que hi havia una voluntat clara de diversificar els registres, sense atrevir-se a trencar gaires normes. És a dir, una norma pensada per a un registre literari de la llengua i a tot estirar per a l'ensenyament, la predicació i la informació escrita no era apta per [a] vehicular la diversitat de registres i matisos que una programació ambiciosa audiovisual necessitava. És a dir, calia una llengua dúctil, que fos adequada per al doblatge d'una sèrie com *Dallas*, on apareixia de tant en tant alguna paraulota i algunes expressions col·loquials en discussions, baralles o gresques, però també apta per a la retransmissió d'un partit de futbol o bàsquet, per a un concurs, un programa d'humor o d'entreteniment, i alhora per presentar un informatiu seriós diari o setmanal, d'informació general o especialitzada.

La inseguretad dels assessors lingüístics, la manca de competència lingüística d'alguns professionals i l'encarregament de la normativa sense una revisió o actualització decidida de l'Institut va fer que als primers temps la diversificació lingüística entre un informatiu i una sèrie de dibuixos

animats fos poc notòria. A tot estirar, les frases fetes, les locucions i el llenguatge expressiu eren el signe de col·loquialitat més evident enfront de programes formals, però la morfosintaxi dels pronoms febles, dels relatius col·loquials o d'un lèxic més real transgressor, posem per cas, no hi tenien cabuda.

Des de la dècada dels noranta hi ha hagut uns petits canvis en el cas dels programes que hem anomenat no espontanis, o sigui bàsicament les sèries de producció pròpia i aliena (especialment als programes d'humor), que s'han notat amb l'entrada, per exemple, de la combinació col·loquial dels pronoms febles, com *els hi donarem*, i d'un lèxic acceptat darrerament com *guapo* o de llicències com *nòvia*, *nòvia* (fins i tot en alguna sèrie juvenil els mots *tio* i *tia* han entrat al doblatge com a marques col·loquials). Ara bé, és als programes d'humor, com els conduïts per Andreu Buenafuente i, en menor mesura, per Toni Soler, i en algunes sèries com *Plats bruts* o *Jet lag*, on la "llengua del carrer" ha entrat a TV3, no sols pel que fa a interferències lingüístiques sinó també pel que fa a un llenguatge insolent i provocador. En aquest sentit, podríem dir que TVC s'ha "normalitzat" una mica respecte a altres cadenes del seu entorn, però més en algun detall que no pas en el fons, és a dir, ni en qualitat ni en quantitat (volem dir, ni en "mala qualitat" ni en la quantitat abusiva d'altres cadenes).

D'altra banda, podem dir que s'ha consolidat força l'estàndard de masses als programes informatius, generals i especialitzats, amb l'entrada equilibrada d'altres modalitats de l'estàndard: el central i el nord-occidental en la conducció, i el valencià, balear i rossellonès en les cròniques des del País Valencià, les Illes i la Catalunya Nord.

En aquesta petita evolució del model de llengua de TV3 cal distingir dos aspectes: l'entrada mesurada del col·loquial castellà i l'entrada de paraules malsonants o insolents. En aquest darrer aspecte, davant les primeres crítiques sobre la presència de renecs, els assessors lingüístics de TV3 van planificar l'entrada de paraulotes segons la situació d'ús i el tipus de programa, com assenyala Paloma (1997: 26):

"A propòsit d'aquestes últimes desaprovacions, Francesc Vallverdú va elaborar una llista d'expressions irreverents i uns criteris per al seu bon ús. *Cony*, *collons*, (*fill de*) *puta*, *marica*, *cabró*, *mamó*, *cardar* o *follar* entre d'altres només es podien fer servir excepcionalment, "en obres netament

dures i destinades explícitament a un públic adult". En canvi, *collonut*, *collonada*, *conya*, *cabronada*, *putada*, *putejar*, *merda*, *mamelles*, *pixar* i *cagar* entre d'altres podien utilitzar-se de manera dosificada i sempre que l'original tingués "un to molt discordat". Eren tolerables expressions com *meuca*, *cigala*, *titola*, *pebrots*, *ous*, *cul*, *emprenyar*, *fer caca*, *mala llet*... si resultaven necessàries per a la comprensió del missatge, i del tot admissibles en qualsevol programa els que es consideraven termes eufèmics, tals com *bandarra*, *podrit*, *maleït*, *brètol*, *doneta*, *llepa*, *punyeta*, *fúmer*, *fer un riu*, *anar de ventre*, *mala pècora*, *mala bruixa*..."

Ja veurem als resultats de l'anàlisi com han quedat reflectides aquestes orientacions en la mostra analitzada de TV3.

B. Informe

4. Definició del corpus

Per poder arribar a un diagnòstic fonamentat del model de llengua dels mitjans audiovisuals catalans, era imprescindible seleccionar una mostra representativa d'un corpus que és molt extens i variat. La delimitació de la mostra es va fer a partir de criteris temporals i de diversitat.

4.1. Temporització

El període de temps estudiat abraça els mesos de desembre de 2002, i gener, febrer i març de 2003. Concretament, la segones setmanes de desembre (del 9 al 15)¹⁷ i gener (del 13 al 19), la tercera de febrer (del 17 al 23) i la quarta de març (del 24 al 30).

De dilluns a diumenge d'aquestes setmanes, es va enregistrar tota la programació que s'emet des de les 12 del migdia fins a les 12 de la nit. S'hi incloïen doncs, les dues franges de màxima audiència, al vespre i al migdia.

4.2. Cadenes seleccionades

Per atendre la diversitat de què es parla més amunt, la mostra analitzada havia de ser de diversos mitjans, d'abast el més ampli possible i amb una presència del català suficient. Es van triar, doncs, TV3, K3/33, TVE-1, La 2 i BTV, tots de titularitat pública, per bé que BTV és només d'abast local.

4.3. Programes analitzats

El fet de considerar una franja horària tan àmplia ha afavorit, evidentment, la inclusió de tota mena de programes. Així, concretament, hi trobem:

- Informatius de notícies diaris (*Telenotícies migdia, Telenotícies vespre, Telenotícies nit, Info1, Info2, Info nit, Info2 cap de setmana, Telenotícies Catalunya, Info K, Avanç informatiu, Informatiu migdia, Informatiu vespre, Informatiu cap de setmana*) i en profunditat (*La nit al dia, 60 minuts*). Reportatges informatius (*Segle XX, Afers exteriors, Viure a Catalunya, Esglésies de Catalunya*) i documentals informatius (*Planeta Terra, Caçador de cocodrils, Vida Salvatge, Món Salvatge, Naturalesa Salvatge, Aventures Naturals, Didavió: l'evolució de l'home, A bord del Quest, Horitzons: l'escenari de la natura, Medi ambient*).

- Programes esportius en directe, ja siguin retransmissions (de la *Setmana Catalana de Ciclisme* i dels partits de futbol *Vila-real/València, Real Madrid/Terrassa, Barça/Betis, Ejido/Tenerife, Espanyol/Hèrcules, Espanyol/Oriola* i del partit de bàsquet *Barcelona/Bolonya*) o tertúlies (*El rondó, L'entorn, 3 contra 1*). I programes esportius preparats, com *Els esports, Minut 0, Gol a Gol, Esports i Temps de neu*.

- Sèries de producció pròpia, ja siguin comèdies de situació (*Jet Lag, Majoria absoluta, Setze dobles, Plats bruts*) o telesèries (*El cor de la ciutat*).

- Sèries de producció aliena, des de pel·lícules doblades (*Neix una cançó, Sense perdó, Les dues cares de la veritat, Heretaràs la terra, Armats i perillosos, La ciutat de l'alegria, Breakdown, Una història diferent*) fins a telesèries (*S'ha escrit un crim, El doctor, Stargate, Farscape, Doctores de Filadèlfia, Pacific Blue*), comèdies de situació juvenils (*El príncep de Bel-Air, Hollyoaks, Jake, Jane, Zoe i Duncan*) i dibuixos animats infantils i juvenils (*Shin Chan, Fanomette, Yu Yu Hakusho: els defensors del més enllà, Bob Morane, Toni, la reportera, Sr. Slump, The Hoobs, Vicky el viking, Detectiu Konan, Doraemon, Roma, La Lua i el món, Hugo i Egon, Celestí, Foo-fur, Una mà de contes, Endavant Bum-bum, Seabert*).

- Magazins, d'humor (*Una altra cosa, No tenim criteri*), d'entreteniment i actualitat (*La columna, Catalunya avui, En directe, Entre línies*), especialitzats (*Fes-me'n cinc cèntims, Valor afegit, Filosofia per ser feliços, Cultura BTV, BTV Clàssica, Continuarà..., BTV Art, Saló de Lectura, BTV*

Tràiler, BTV Agenda espectacles, Cat Global/local, Punt Omega, Einstein a la platja, Talassa, 135 Escons), al voltant d'un debat (*Fora de control, Àgora, Plats pel cap, En camp contrari, Mil·lenium*) o d'una entrevista (*l'Entrevista, Capital humà, Ciutat Oberta, A contracorrent*).

- Concursos (*Qui corre vola*).

- Programes especials (*La Marató de TV3*).

4.4. Delimitació de la mostra seleccionada

Quatre setmanes d'enregistraments comporten 672 hores de TVC (TV3 i K3/33), 52 de TVE aproximadament, i 336 més de BTV –amb moltes redifusions i repeticions–, és a dir més de 1.000 hores de programació televisiva.

Després d'esporgar les repeticions o els programes en què la llengua catalana no era present, i després de desestimar la llengua de totes aquelles persones que no eren professionals dels mitjans (testimonis, convidats, entrevistats...), la publicitat i alguns casos excepcionals i poc significatius; la mostra analitzada ha quedat reduïda a unes 300 hores de llengua oral dels mitjans de comunicació audiovisuals en català. Mostra molt significativa —sobretot si tenim en compte el que dóna de si un minut sol de llengua oral— i no estudiada mai fins ara.

5. Procediment d'anàlisi

5.1. Elaboració de la fitxa

A l'hora de plantejar-nos l'anàlisi de les diferents mostres de programació de la televisió pública catalana el primer pas va ser idear un sistema de fitxa que permetés als investigadors recollir les dades lingüístiques d'una manera ordenada i sistemàtica i que facilités alhora la quantificació dels fenòmens lingüístics en segments de deu minuts.

El model de fitxa incloïa, a l'encapçalament, el nom de la cadena televisiva, del programa analitzat, del dia i hora d'emissió i de l'investigador, i el cos de la fitxa contenia tres apartats, que es corresponien amb els fenòmens relatius a expressions grolleres i/o ofensives (A), a estrangerismes, bàsicament castellanismes (B), i a mots o construccions col·loquials no normatius, però d'un ampli ús i amb una certa tradició de tolerància en el llenguatge oral espontani real o de ficció (C). No cal dir que és aquest darrer apartat el que va ser més difícil de determinar, ja que moltes de les

expressions i dels mots col·loquials eren també una interferència lingüística del castellà, per la qual cosa es va elaborar una llista consensuada dels casos que es considerarien tolerables en un registre col·loquial, com veurem a continuació.

5.2. Classificació dels fenòmens lingüístics

Per tal d'elaborar un procediment eficaç d'anàlisi, tant des del punt de vista formal com de contingut, es va dur a terme un estudi pilot per assajar el model de fitxa i consensuar els fenòmens A, B i C, el resultat del qual és el model de fitxa exposat a l'apartat anterior i la fixació dels criteris i dels casos concrets dels fenòmens següents:

- **Fenòmens A:** expressions grolleres i/o ofensives.

Aquest apartat inclou les paraules i expressions que tenen a veure bàsicament amb el sexe i l'escatologia, com *vés a cagar!*, *merda!*, *collons!*, *cony!*, *fotre*, *la mare que et va parir!* (però no pas els eufemismes *fúmer*, *me càsum l'olla*, *coi o cordons*), i també aquelles paraules i expressions ofensives per a la classe pública, l'església, les dones, els homosexuals, etc., com *sudaca*, *negre de merda*, *marieta*, *neneta*, *hòstia* o *redéu*.

- **Fenòmens B:** interferències lingüístiques, bàsicament del castellà.

Aquest apartat inclou, l'ús de mots, expressions o construccions propis del castellà, que en principi es deuen a desconeixement i no a cap efecte estilístic, encara que no es descarta la descurança sistemàtica en aquest aspecte per raons estilístiques. Per exemple, els calcs lèxics *reflexar* o *flux de diners* o els sintàctics, com l'omissió pronominal de *en*, *hi* o *ho*, com *ens hem d'anar*, *has d'oblidar* (això), l'ús incorrecte del pronom, com *donar-li voltes* per *donar-hi*, o de les perífrasis *tenir que* o *anar a fer...* Els estrangerismes gratuïts d'altres llengües, com ara *coffee*, s'analitzen separatament.

- **Fenòmens C:** mots o expressions col·loquials no normatives o inadequades.

En primer lloc, es recullen tots aquells mots, expressions o construccions del registre col·loquial que no admet la normativa, ni tan sols en aquest registre, tot i que són tolerades i fins i tot defensades per alguns lingüistes, com les construccions col·loquials del relatiu (*l'obra que se n'ha parlat tant*, *les coses de les que et volia parlar*), dels pronoms (*els hi portaré el llibre* per *els portaré el llibre* o *els*

hi portaré per els el portaré; *afanyem-se* per *afanyem-nos*), de l'ús preposicional (com *des de que*, *consistia en fer*, *s'atribueix a que*), de l'absència de doble negació (*ningú ho va veure*), de la concordança del verb *haver-hi* (*hi han molts cotxes*), del *lo* intensiu o generalitzador (*lo bo del cas*, *lo bé que m'ho passo*), o bé mots com *bueno*, *carinyós*, *mimat*, *tio* o *nòvio*.

En segon lloc, també es recullen els mots o expressions inadequats al registre, com ara *esclarir* per *aclarir*, *complert* per *complet*; o usats equivocadament, com *caire* per *caràcter*, finalment *dir* per finalment *cal dir* o *direm*; *ho faré tal com raja*.

6. Valoracions generals dels resultats obtinguts

6.1. Expressions grolleres i/o ofensives (fenòmens A)

Aquests fenòmens tenen a veure amb l'ús de les paraules o paraulotes. Entendrem per "paraulota" una paraula gruixuda, desplaent o ofensiva, i mirarem de tenir en compte aquelles que consensuadament són considerades així per la majoria de la població. És evident que l'ofensivitat d'un mot depèn molt del receptor i de la situació. De vegades, mots completament desplaents, com *maricó*, són usats carinyosament en l'argot del jovent, o paraules ofensives passen a ser simples moduladors del significat del mot que acompanyen, com la *puta feina*.

Quan ens centrem en la localització de paraules grolleres o ofensives, hem de passar per alt forçosament la majoria de programes. No n'hi ha, evidentment, en els informatius ni en els documentals. Però tampoc no se n'hi troben en els magazins d'actualitat i especialitzats, ni tampoc en els que es basteixen a l'entorn d'una entrevista o un debat –tan sols *El rondo* es desmarca de la tònica general, però amb una freqüència tan sols de 0,7 paraulotes cada deu minuts. Els guions dels dibuixos animats, tant si són per a nens com si són per a joves, tampoc no en tenen. D'onze sèries de dibuixos animats analitzades, tan sols *Vicky el viking* presenta la freqüència de 0,7 paraulotes cada deu minuts (del tipus *fotre*, *cagar a les calces* o *coi*).

Si això pot fer pensar que la llengua planificada té un grau de control molt alt, però que potser la no planificada està farcida de realitzacions d'aquesta mena, també s'ha de dir

que no és ben bé així. Per exemple, durant els 860' de retransmissions esportives en directe només apareix un cas: *emprenyat*, cosa que demostra la competència que comparteixen els professionals que les fan i el model que se'ls proposa des de les cadenes.

En l'apartat de telesèries, i concretament d'aquelles que són de producció aliena, és a dir, que han patit un procés de traducció i doblatge, tampoc augmenta la freqüència notablement. De les sis sèries estudiades, tan sols *Doctores de Filadèlfia* n'ofereix una d'apreciable: 2 paraulotes cada deu minuts. Però això és degut sobretot al tema del capítol, que afavoreix la proliferació d'insults (com *puta o meuca*) i, potser, al fet que és una sèrie molt nova i, per tant, pertanyent a una època en què s'ha obert una mica més la porta a la col·loquialització i la versemblança. En general, no podem dir, doncs, que els professionals de la traducció i les empreses dobladores no vigilin acuradament l'aparició de mots que puguin ser ofensius, que no controlin el producte final.

Això ens portaria a pensar com n'han d'estar de justificats els mots grollers que sovintegen en el doblatge d'algunes pel·lícules estrangeres, que també passen pel mateix procés. Els resultats hi són molt dispars. Hi trobem des de *Sense perdó* que té 12 realitzacions cada deu minuts, *Armats i perillousos*, amb 10, i *Breakdown*, amb 9; fins a *Les dues cares de la veritat*, amb 3, i *La ciutat de l'alegria*, *Una història diferent* i *Heretaràs la terra*, amb només 1. Fins i tot es pot donar que una pel·lícula de doblatge antic, com ara *Neix una cançó*, no en presenti cap. Evidentment hi ha d'haver raons molt bones perquè els mateixos professionals que abans no n'introduïen en les telesèries, ara decideixin fer-ho en segons quins films.

La primera raó, sens dubte, és l'evolució que s'ha donat a TVC –que és qui programa els films– amb vista a una variabilitat del llenguatge televisiu en català. Però, a més d'això, les justificacions poden ser de tres menes:

a) Perquè el personatge ho demana. Així, per exemple, les meques del bordell de *Sense perdó* o els camioners de *Breakdown* han d'aconseguir ser versemblants gràcies al vestuari que porten i a les actuacions que fan, però també mitjançant les expressions que usen.

b) Perquè el to de la pel·lícula ho exigeix. Per exemple, en la pel·lícula còmica *Armats i perillousos*, els personatges s'insulten constantment. I això el doblatge no ho pot obviar

si vol ser fidel al guió original i al sentit de la història.

c) Perquè els personatges es troben en situacions que les provoquen. Així, els interrogatoris que la policia fa als sospitosos d'assassinat de *Les dues cares de la veritat*, les disputes de les germanes que s'han de repartir la terra dels pares morts a *Heretaràs la terra*, o les decepcions i trifulques que pateix el metge nord-americà que es queda atrapat a l'Índia justifiquen la utilització d'aquestes expressions en alguns segments de les històries.

Passa gairebé el mateix en les sèries de producció pròpia, pensades i escrites en català, en què les freqüències es disparen sensiblement. Així, per exemple, *Plats Bruts* encapçala el rànquing amb 10,6 paraulotes –una per minut. La segueix de lluny *Jet Lag*, amb gairebé la meitat, 4,7. Després ve *Majoria Absoluta*, que en té 3 cada 10 minuts, i *Setze dobles*, que és la més polida, amb una freqüència només de 2.

També en aquests productes audiovisuals es donen les mateixes raons que s'han defensat abans per als films. Aquí, però, la varietat de personatges no és tan gran. De fet, podríem dir que el ventall se circumscriu força al món dels adults joves, aquells que encara no han arribat als 35 anys. Els joves que comparteixen pis a *Plats Bruts* o les amigues de *Jet Lag*, en són un bon exemple. Novament, els personatges cerquen la versemblança en les paraules i les expressions del llenguatge d'aquesta franja d'edat, el to de les sèries –paròdic i humorístic– ho demana, i les situacions, sovint un pèl histèriques i extremes, ho afavoreixen. Al seu voltant giren de vegades personatges adults molt estereotipats –la dona de món, el pare progrè, la iaia curta de vista– que s'encomanen el to.

Majoria absoluta baixa la freqüència, precisament perquè inclou una sèrie més àmplia de franges d'edat, i és evident que els personatges adults es diferencien del grup de fills joves pel llenguatge que usen. Però, a més, aquests també ho fan entre ells, segons el caràcter. Finalment, *Dotze dobles*, se situa en un ambient professional i abandona el to humorístic i paròdic; per això presenta una distribució de mots grollers tan diferent.

Per tant, les paraulotes es concentren principalment en:

- a) algunes comèdies de situació d'ambient jove,
- b) algunes pel·lícules doblades,
- c) els magatzins d'humor.

Si mirem els mots que se seleccionen en tots els casos,

veurem que hi ha una gran homogeneïtat. Els més habituals són *fotre*, *merda*, *collons* i *hòstia*. En les comèdies de situació, *Plats bruts* hi afegeix *collonut* i *de puta mare*, i *Majoria absoluta*, *cabró/cabron*, *burra*, *cony* –com a exclamació i com a modulador (*cony de dona*)- i *puta*. Pel que fa a les pel·lícules, la majoria de vegades seleccionen les mateixes paraules que aquestes comèdies, però també *malparit*, *cardar*, *follar*, *coi*, *meuques*, *l'hem cagat*, *merder*, *mala llet*, *es caga a les calces*, *fill de puta*, *mala puta*, *torracollons*. És evident, doncs, que hi ha un control de les seleccions i una contenció a l'hora d'esparracar el llenguatge. S'usen aquests mots quan és imprescindible i se'n selecciona un ventall ben concret i definit, que ha estat valorat i decidit.

Els magazins humorístics són un cas a part en què destaca la freqüència de 3,2 paraules cada deu minuts que té *Una altra cosa*. Ja s'han esmentat, en el capítol corresponent, les realitzacions concretes que hi apareixen. Si s'ha d'afegir alguna cosa més a allò que hem comentat fins ara, potser és interessant tenir en compte que hi ha una major presència de mots escatològics (*un merder*, *anar-se'n a la merda*, *ser una merda*, *m'he cagat*, *és de cagar-se*, *me cago en la mare que us va parir...*), de variants dels òrgans genitals, sobretot masculins (*la polla*, *cojones*, *un huevo*, *els ous*, *tocar la pera...*), i de l'acte sexual (*muntar-la*, *tirar-se-la*, *joder*, *jódete*). *Put* i *puto* s'hi usen com a moduladors (*el puto socio*, *ni puta idea*). I potser també cal remarcar alguna referència a l'àmbit religiós, com en *no hi ha ni Déu* o *la mare de Déu que us va parir*, que s'evita en els altres programes.

6.2. Interferències lingüístiques (fenòmens B)

Els fenòmens B inclouen les interferències lingüístiques bàsicament del castellà, tant si han passat inadvertides com si formen part d'una estratègia per tal de fer més versemblant el discurs col·loquial.

Les interferències d'altres llengües que el castellà són

irrellevants en el conjunt dels programes analitzats. Per tant, en la valoració de la qualitat de la llengua no representen cap incidència digna d'esment (solament en alguns programes especialitzats apareixen uns pocs manlleus, d'ús comú en aquests registres).

Pel que fa a la castellanització del llenguatge, hem de distingir els calcs lèxics dels calcs sintàctics. En aquells programes que no presenten pràcticament calcs sintàctics, els calcs lèxics detectats s'han d'atribuir generalment a una voluntat dels guionistes o traductors d'eixamplar els fenòmens C més enllà del que hem considerat tolerable. En canvi, els calcs lèxics en altres tipus de programes en què hi ha un cert marge per a la improvisació s'acompanyen normalment de calcs sintàctics deguts a una manca de competència d'alguns locutors i sobretot d'alguns col·laboradors fixos.

Al quadre següent situem d'una manera general la densitat dels fenòmens B que apareixen en segments de 10' en cada tipus de programes, de menys a més.

Algunes comèdies de situació de producció pròpia, com *Jet Lag* i *Plats Bruts*, se situen més a prop de la categoria 4), semblant als magazins d'humor *No tenim criteri* i *Una altra cosa*.

- Programes de categoria 1 (densitat de 0 a 0.5)

Els programes que hem situat a la categoria 1) tenen en comú que són preparats i el marge per a la improvisació és nul en els *programes informatius en format de documental* i a les sèries de producció aliena. Per tant, el que seria lògic d'esperar en aquest tipus de situació és una densitat 0, com realment ha estat el cas. Solament se'n desmarquen les sèries doblades de *comèdies de situació juvenils*, sobretot *El príncep de Bel-Air* i *Jack i Jane*, *Zoe i Duncan*, en les quals la densitat dels fenòmens B puja a 0.5 en l'apartat de calcs lèxics, que es poden considerar, com esmentàvem més amunt, com una ampliació dels fenòmens C.

En aquestes sèries juvenils els traductors introdueixen com a marques col·loquials un cert argot juvenil castellà, que s'afegeix al que hem considerat tolerable, com ara

Densitat	Programes
1) 0 – 0.5	Producció aliena, informatius i magazins
2) 1 – 1.5	Concursos i programes esportius preparats
3) 3	Producció pròpia, programes esportius de debat i <i>La Marató</i>
4) 3.5 – 4.5	Retransmissions esportives i magazins d'humor

agobiar, currar, tarro, mangui, mangar, moguda o molar, algun calc sintàctic com *està bo/bona* i alguna expressió com *no et tallis o quin pal*. No cal dir que una reconsideració dels fenòmens C faria transvasar algunes de les unitats a una banda o a una altra. Per tant, les valoracions dels fenòmens C de l'apartat següent són vàlides també per aquest tipus de calc. Altres casos detectats, com *fer la vista grossa* (a *Shin-Chan* a TVC) o *ens hem d'anar* per “*ens en hem d'anar*” (a *Foo-fur* a BTV), han passat probablement inadvertides pel traductor la primera i pel doblador la segona i s'han de considerar puntuals i inapreciables en el conjunt analitzat.

En canvi, en programes on hi ha un cert marge per a la improvisació, com als *informatius en format de notícies* o *en profunditat* (a l'espai del temps i en alguns moments d'entrevista o de diàleg) i als *reportatges informatius* de producció pròpia o als *magazins* (llevat dels d'humor), la densitat gira a l'entorn de 0,3 interferències cada 10', amb una punta de 0,6 als *magazins a l'entorn d'una entrevista*.

En aquest tipus de programes, on la competència dels professionals és bàsica per al manteniment d'una llengua acurada, sense interferències, caldria esperar la presència del col·loquial genuí (fenòmens C) en els espais més improvisats, però no pas d'interferències del castellà (fenòmens B). Per tant, la valoració no pot tenir el mateix grau d'excel·lència que manifestàvem a l'apartat anterior, tot i que es tracta d'una densitat molt baixa.

Les interferències detectades en aquesta categoria són les típiques que, com veurem, afectaran de manera sistemàtica i repetitiva altres programes de caràcter més improvisat. Es tracta, en primer lloc, d'alguns calcs lèxics, com *tamany, retrassar, sítiar* o *sur*, que als diversos magazins se n'afegiran d'altres de més greus, com *millons, aconteixement, hasta, freno, además, alrededor* o *mig* (per mitjà) i les expressions per suposat, ni molt menys o més bé (per més aviat). En segon lloc, es tracta d'alguns calcs morfosintàctics, especialment l'omissió dels pronoms adverbials *hi, en, ho* (esporàdica als informatius, però més sistemàtica als magazins), de l'ús de les locucions causals *degut* a o *arrel de*, de la preposició per en la designació d'un període del dia (per la tarda, pel matí), de construccions d'imminència amb el verb *anar* o duratives amb el verb *portar*, així com d'aspectes morfològics com *vàrios, vàries, la crisis, el sida, el fluxe* o *reflexar*.

Cal remarcar que aquestes interferències presenten en el cas dels magazins una freqüència superior, i encara se n'hi afegiran d'altres de més greus com *res que veure* per *res a veure*, *fondo* per *fons* o *provar* per *tastar*, així com terminacions amb *-ea* en lloc de *-ia* (com “contemporànea”) i construccions amb *tenir que, estar* locatiu en lloc de *ser, donar-se compte* o *donar la sensació* en lloc de *d'adonar-se i fer la sensació*.

Així doncs, per la banda d'alguns magazins amb col·laboradors fixos, la qualitat de la llengua se'n ressent, sobretot si es té en compte que hi correspondrien altres formes admissibles del col·loquial (fenòmens C) i que les interferències haurien de tendir a 0.

- Programes de categoria 2 (densitat de 1 a 1.5)

En aquest apartat incloem el programa concurs *Qui corre vola* i els programes d'esports preparats *Els esports, Minut 0* (TV3), *Gol a gol, Esports 33, Temps de neu* (K3) i *Esports* (BTV), que són bàsicament informatius.

El caràcter semiespontani del concurs, sobretot en els diàlegs entre els conductors i els participants, d'una banda, i el caràcter d'una certa informalitat relacionada amb el món de l'esport, d'una altra, fa que hi hagi una certa relaxació i que la densitat de les interferències superi tan sols una mica la que trobem als altres informatius valorats a la categoria 1.

Pel que fa als calcs lèxics, cal afegir a alguns dels comentats anteriorment (com ara *retrassar*), d'altres de l'estil de *adelantar, bolso, xispa, desquiciar, tirar la tovallola* en lloc de *llençar* o *apretar* (molt freqüent).

Pel que fa a calcs morfosintàctics, és força sistemàtic l'ús ja comentat anteriorment de l'omissió dels pronoms adverbials, de *donar* per *fer*, de *anar* per expressar un fet imminent, de *estar* (locatiu) per *ser* i d'altres que s'hi afegixen, com la caiguda de la conjunció *que* en frases de l'estil *sí (que) es va poder veure* o la substitució de *gens* per *cap* (“*no té cap ganes...*”).

Tot i que la densitat és en conjunt baixa i poc significativa, cal valorar negativament l'ús sistemàtic d'aquest tipus de calcs en programes preparats que poden ser revisats i corregits en edicions posteriors.

- Programes de categoria 3 (densitat de 3)

Incloem en aquest apartat tres tipus de programes molt diferents, que sols tenen en comú una densitat d'unes 3 interferències cada 10': *programes esportius de debat*, on les interferències són greus i sistemàtiques; *telesèries* (tan

sols *El cor de la ciutat*), on les interferències són de l'estil de les que ja hem comentat a les comèdies de situació juvenils doblades, és a dir, que representen una ampliació bàsicament de lèxic col·loquial tolerat com a fenòmens C, i el programa especial *La Marató de TV3*, en el qual els segments d'espontaneïtat que inclou aquest megaprograma, amb una gran diversitat de locutors professionals, fa que s'hi donin més casos d'interferència.

És, doncs, bàsicament als programes esportius de debat on trobem les interferències més greus i sistemàtiques, no tan sols de calcs lèxics i morfosintàctics, sinó també dels problemes fonètics greus que presenten alguns contertulians fixos. Sobretot, es tracta d'interferències relacionades amb el món de l'esport (*futbolín, tragar, donar la pilota per tocar, "jeta", "ojeadores", futbolero, cañito*) i alguna perla com "pos", a part d'algun estrangerisme innecessari (*dribbling* o *hard trick*). D'altra banda, campen lliurement l'omissió dels pronoms *en* o *hi*, del mot *igual* i el futur per expressar probabilitat (*igual ho haurà vist per potser ho deu haver vist*) i expressions com *ni què dir, que no vegis, el reste* o *la deuta*. Cal valorar, doncs, aquests espais negativament.

En el cas de la sèrie *El cor de la ciutat* només trobem alguns casos lèxics que ja hem comentat i que representen un intent d'ampliació dels fenòmens C, com ara els mots *xorrada, apanyo, carajillo, polvo, sèrio, cuento, molar* o *cascar*. Altres interferències de tipus sintàctic, en canvi, són degudes probablement a una semiimprovisació dels actors, sobretot en boca de joves i adolescents, com pot ser l'omissió dels pronoms *hi* o *en*, com *mirarem què es (s'hi) pot fer* o *queda't i aprèn (-ne)*, i l'ús de *estar per ser*.

En general, cal valorar positivament la llengua poc interferida de la sèrie *El cor de la ciutat*, que evita per exemple "bueno" o "vale" amb els mots *bé, entesos* o *d'acord*, tot i que cal fer un toc d'atenció per la banda dels errors morfosintàctics, com l'omissió pronominal, i en el cas d'alguns calcs lèxics, en què es podrien trobar algunes solucions genuïnes més plausibles, com ara *fer un clau* per "fer un polvo".

Pel que fa al programa especial *La Marató*, creiem que s'ha de valorar positivament tenint en compte la complexitat del programa.

- Programes de categoria 4 (densitat de 3.5 a 4.5)

Aquest apartat inclou les *retransmissions esportives*, les

comèdies de situació de les *sèries de producció pròpia* i els *magazins d'humor*, programes que per les seves característiques inclouen molts fenòmens de tipus C, on s'encabeixen també moltes interferències que convindria bandejar del col·loquial.

D'una banda, a les sèries de producció pròpia valen, en general, els comentaris ja fets sobre *El cor de la ciutat* i sobre les comèdies de situació juvenils doblades. En aquestes sèries, però, especialment a *Plats bruts* i a *Jet Lag*, així com també als programes d'humor *No tenim criteri* i *Una altra cosa*, l'entrada sovint volguda d'interferències lingüístiques s'ha de considerar abusiva. A les *retransmissions esportives*, en canvi, les interferències detectades són degudes principalment a una manca de competència lingüística d'alguns professionals, especialment dels col·laboradors tècnics fixos en aquests programes. Cal valorar, doncs, separadament aquests tipus de programes.

En el cas dels magazins d'humor i de les sèries de producció pròpia, trobem una entrada abusiva de l'argot castellà en mots com *chuches, borde, guarro, liarla, molar, quillos, cardo, muermo, empollon, patós, pitar, xivar, cardo, maricon, gafe, catxes* o *pijo*, que convindria dosificar, i pel que fa a interferències lèxiques no argòtiques, com *algo, urbano* o *raro* (i altres mots acabats en *o*), caldria reservar-les a un lloc menys predominant. És a dir, el recurs al castellà com efecte còmic no pot ser "el recurs" predominant. De fet, al programa *Una altra cosa* i a les sèries *Jet Lag* i *Plats bruts* aquest recurs és el responsable que la densitat d'interferències s'enfili molt amunt.

A diferència, però, de les sèries de producció pròpia, els programes d'humor fan un ús dels castellanismes d'una manera encara molt més extensa, com ara l'ús abusiu de calcs sense finalitat còmica, com *arrepentir-se, estupendo, agobio, cómodos, truco, después, hasta, apoiar, apurar, sentat, poste* o *pues*, que es podrien estalviar si alguns dels protagonistes presentessin un nivell de llengua més competent (no solament en lèxic i en sintaxi, sinó també, i especialment, en fonètica). També en morfosintaxi, campen lliurement les estructures ja comentades, tot i que en aquests programes adquireixen una densitat notable: *tenir que, donar per fer, estar per ser, portar duratiu, anar a d'imminència, verb en futur* en lloc de la perífrasi de probabilitat amb el verb *deure*, així com l'omissió sistemàtica dels pronoms adverbials.

En general, als programes d'humor analitzats s'ha de valorar negativament el recurs sistemàtic a l'argot castellà pel que fa al lèxic, així com l'abundància d'estructures morfosintàctiques interferides i d'una fonètica castellanitzada.

En el cas de les retransmissions esportives, la col·laboració de comentaristes tècnics amb poc domini de la llengua (sobretot a TVE) fa que abundin els calcs, sense cap intenció col·loquial (com podem veure a la frase *estan robant quelcom més pilotes*). Hi abunden, doncs, calcs com *adelantar*, *escolltar* per *sentir*, *treure* per *prendre*, *xispa*, *vestuari* o *apuros*, al costat de l'omissió sistemàtica dels pronoms adverbials, de l'ús de *res* per *gens*, de *donar* per *fer*, de *estar* per *ser*, de *dormit* per *adormit*, de *tenir que*, etc. i d'expressions de l'estil de *a gust*, *saber de* o *com hem començat estem*. Per tant, les retransmissions esportives són un dels camps on encara queda molt per fer.

6.3. Mots o expressions col·loquials no normatives o inadequades (fenòmens C)

Els fenòmens C, és a dir els col·loquialismes, són els més universals en els programes analitzats, encara que la seva aparició varii segons les característiques de cada programa.

Així, en els informatius diaris, la seva presència és ínfima (només TVE arriba a 1 cada 10'), com també ho és –i en alguns casos, fins i tot és inexistent– en els reportatges informatius; en els documentals sobre natura i medi ambient; en els magazins especialitzats¹⁸; en les sèries de producció aliena, en les pel·lícules doblades i en els dibuixos animats infantils¹⁹.

Aquests programes tenen la característica comuna d'utilitzar una llengua preparada que és llegida pel locutor-presentador, una llengua generalment molt primmirada, i, per tant, els fenòmens C o en són absents o la seva aparició és molt escadussera.

Però, quan aquest control minva, els fenòmens C hi surten amb més freqüència. Així, en programes d'entreteniment en directe, com *Una altra cosa* o *No tenim criteri*, la ratio d'aparició és, lògicament, força elevada (4,2 i 3,4 per 10', respectivament); com també ho és en un concurs com *Qui corre vola*, en què els presentadors es mouen dins i fora del plató i conversen sense guió fixat (2,76 per 10'). Hi ha una relació directa, doncs, entre el grau d'espontaneïtat que tenen aquests programes en molts moments i l'aparició de col·loquialismes.

Ara bé, hi ha programes amb llengua planificada que presenten un nombre elevat de col·loquialismes, com les comèdies de situació (4,9 per 10') i les sèries de producció pròpia (3 per 10'). En aquest cas, el motiu de la seva presència és l'interès del guionista per caracteritzar els personatges, de manera que la seva distribució i el seu repertori varia d'acord amb el tarannà de cadascun d'ells.

Lèxic col·loquial i d'argot

L'afirmació precedent val, sobretot, per als col·loquialismes lèxics. Els programes que utilitzen el registre col·loquial espontàniament o que el volen simular planificadament se serveixen de paraules tan introduïdes en la llengua corrent com *ademés*, *bueno*, *carinyo*, *quartos*, *despedir-se*, *disfrutar*, *nano*, *nòvio*, *susto*, *tonteria*, *tonto*, *val*, *vale...*; de paraules i expressions argòtiques, que ja gairebé han entrat en la llengua corrent informal, com *a sac*, *canya*, *canyera*, *carrossa*, *catxondo*, *un cristo*, *cutre*, *escaquejar-se*, *enrotllar-se*, *estressat*, *flipar*, *guai*, *guaperes*, *menjar-se* (acceptar), *menjar-se el coco*, *morro*, *passar* (desentendre's), *passar-se*, *penjat*, *pillar*, *pringat*, *que fort!*, *rapero*, *ratllar*, *rotllo*, *rotllet*, *tio*, *xunga*, *xupar càmera*; de compostos amb 'súper-' o 'híper-', com *superbé*, *superbò*, *super-enrotllat*, *superdeconya*, *hipercastigats*; i escurçaments per apòcope com *la pel·li*, *el col·le*, *les mates*, *la disco*, *la furgo*, *l'insti*, *la químió*, *la depre*, *hétero* o *tranqui*.

A propòsit de *bueno*, és interessant remarcar que apareix com l'ítem transcòdic més freqüent (seguit de *lo*) en l'estudi fet per F.X. Vila Moreno (1998: 266), a partir de l'anàlisi d'un corpus constituït per 10 textos orals espontanis, 4 d'orals planificats i 2 d'escrits planificats, de tema, formalitat i to diversos. Vistos els resultats, l'autor, F.X. Vila, es pregunta si no hi ha una repartició funcional entre parelles com *bueno* i *bé*, i avança que la forma normativa podria funcionar com a marcadore de formalitat, mentre que la no normativa podria passar inadvertida al parlant.

Tornant al repertori de col·loquialismes, també hem trobat en aquests programes l'ús de formes fusionades, com *sisplau*, *esclar*, *perxò*, a mig camí entre el lèxic i la fonètica. I ja estrictament fonètiques són les formes *radere*, *dugues*, *bora nit*, *cantitat**, *aixís*, *fagi**, *donguéssim**, *siguent**, *vem**; la pronúncia amb sibilant sonora de paraules com *premissa**, *dissenyador**, *expressió**, *comissió**, *transmissió**; la confusió de *amb* per *en* (*donar feina amb algú*); i la reducció

de '-nos' per '-ze': "*acompanyant-ze*". Totes les formes marcades amb asterisc són pronúncies considerades com "no recomanables" —és a dir, considerades no adequades per "facilitar una modalitat de llengua col·loquial no incorrecta (que els mitjans de comunicació necessiten a cada moment)"— per l'Institut d'Estudis Catalans (1990 i 1992).

Col·loquialismes gramaticals

Pel que fa als col·loquialismes gramaticals, de tipus fonètic (com els que acabem de detallar), morfològic i sintàctic, tot i que puguin constar en el guió de les comèdies de situació i de les sèries, "s'escapen" sovint sense que el guionista ho hagi previst. I això perquè els actors, amb el paper après, es deixen anar a l'hora de representar el seu personatge, i, per tant, el seu discurs s'impregna del col·loquial que usen habitualment.

Per una raó semblant, els col·loquialismes gramaticals apareixen també en els magazins d'entrevista (1,3 per 10'). D'una banda, perquè els entrevistadors s'expressen en moltes ocasions amb espontaneïtat, sobretot en les rèpliques a determinades respostes. De l'altra, perquè la majoria adopten una estratègia d'aproximació a la persona entrevistada mitjançant l'ús d'una llengua corrent, de la qual es cuiden molt d'eliminar les formes interferides, però ja no tant els col·loquialismes, que, com el gest o el somriure, ajuden el "tu a tu".

Si ens fixem ara en els col·loquialismes gramaticals més freqüents, hi trobem estructures i formes que les gramàtiques —especialment la *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica* (1994) d'Antoni M. Badia i Margarit i la *Gramàtica del Català Contemporani* (2002) dirigida per Joan Solà— i altres obres de consulta recullen amb reticències més o menys marcades, o en fan una defensa clara per a la seva acceptació; però, en tot cas, constaten amb resignació que estan plenament introduïdes a la llengua oral corrent. La llista d'aquests col·loquialismes no és gaire extensa, i n'hi ha uns, que es repeteixen en tots els programes esmentats. Són:

- a. Concordança d'HAYER-HI
- b. Ús indegut de les preposicions:
 - *a + CD*
 - Canvi i caiguda: *en* i *amb + Infinitiu*; *a, de, en, amb + QUE*
 - c. *LO neutre*

d. Relatiu col·loquial:

- que com a "conjunció relativa" ± pronom duplicatiu
- antecedent + preposició + *el que / qui*

e. Usos pronominals col·loquials:

- Forma *els hi*, com a substitut de les formes del plural *los, els, 'ls*
- Forma *els hi*, com a substitut de *els el, els la, els els, els les*
- Forma *l'hi / li* per *li ho, la hi, li hi*

f. Absència de doble negació

g. Plusquamperfet de subjuntiu per condicional compost

Imprecisions lèxiques i inadequacions de registre

Les imprecisions lèxiques (com dir *complet* per *complet*, *dades* per *dates*, *copsar* per sorprendre, *poder* per *potser*), que reflecteixen un lapsus momentani o un desconeixement del sentit propi de la paraula o de l'expressió per part del locutor, apareixen sobretot en programes de llengua semiespontània o espontània, però no són absents dels programes amb llengua preparada. Per tant, tant en podem trobar en un magazín d'entreteniment o en un xou en directe, com en els informatius de debat o d'entrevista, els magazins especialitzats, i altres que presenten una llengua planificada i un estil de formalitat mitjana.

No es pot dir que siguin formes interferides, perquè no tenen res a veure amb un calc, però desentonen en el text, principalment si aquest text mostra una llengua preparada (com és el cas dels que hem comentat), i d'alguna manera el malmeten. Recordem que els textos d'aquests tipus de programes solen estar molt ben organitzats i elocutats. En aquest informe s'ha optat per encasellar-los en l'apartat C, perquè, en definitiva, es deuen a la manca de tensió —és a dir, de vigilància en el llenguatge— pròpia de la situació de relaxament en què aquests programes incorren en determinats moments.

Igualment s'han encasellat en aquest apartat C les paraules o les expressions inadequades al registre: massa col·loquials en un registre formal (com dir que hi ha *molta teca* per *molts espectacles*, o *pençar* per *treballar*), o massa formals en un registre col·loquial (com dir *per bé que per tot i que*, o *sengles* per *respectius*). Com les imprecisions, poden aparèixer en programes preparats i de qualitat lingüística general força bona. Generalment, la seva aparició és deguda a una certa incompetència del locutor sobre el

valor estilístic de les formes mal seleccionades.

Pel que fa als col·loquialismes lèxics, és evident que el gruix del repertori pertany a les paraules i les expressions argòtiques, i, per tant, el considerem adequat en els espais dramatitzats o en directe, que el necessiten per reproduir amb versemblança ambients, situacions o personatges. D'altra banda, el petit repertori de col·loquialismes propis de la parla informal hi juga el mateix paper per a la credibilitat d'aquest registre en els programes esmentats; ara bé molt sovint és usat inconscientment pels locutors en magazins informatius o de debat, i potser seria bo d'estalviar-lo: així i tot, el conjunt és tan exigü que el "mal" que poden fer a la llengua és mínim.

Quant als col·loquialismes fonètics, la gran majoria són els propis d'una parla genuïna en un registre de formalitat baixa o mitjana. Es tracta de realitzacions genuïnes que han meregut una avaluació molt severa per part de l'Institut d'Estudis Catalans, i que, al nostre entendre, hauria de ser revisada.

Finalment, els col·loquialismes sintàctics, i concretament les construccions més utilitzades en els programes de registres informals mereixen una atenció especial. Com s'ha vist, l'avaluació que els experts fan d'aquestes set construccions del col·loquial és molt matisada. En alguns casos, aposten clarament per l'ús en els nivells de llenguatge corrent i col·loquial. En altres casos, recomanen l'evitació d'aquest ús, tot i que hi ha una constatació de la difusió que ja han sofert i la dificultat d'aturar-la. I també hi ha algun cas en què els experts no estan d'acord en l'avaluació que mereixen: mentre que uns els consideren inacceptables i en proscriuen l'ús, altres són més partidaris de revisar la normativa. Estant les coses així, considerem que no és contraproductiu que apareguin en els programes el registre dominant dels quals és el corrent o, directament, el col·loquial.

Pel que fa a les imprecisions i a les inadequacions de registre, s'haurien d'evitar perquè malmeten el text i posen en evidència els buits en el coneixement de la llengua que té el locutor.

7. Recomanacions

D'acord amb l'objectiu plantejat a la introducció d'elaborar

unes propostes que serveixin com a argumentari de les solucions adoptades per les cadenes de televisió, a continuació desenvolupem un apartat de recomanacions per a cadascun dels fenòmens lingüístics analitzats al llarg de l'informe.

7.1. Recomanacions sobre les expressions grolleres i/o ofensives (fenòmens A)

Amb relació a la inclusió –o no– de mots i expressions grolleres i/o ofensives, s'argumenten els criteris següents:

a. Criteri d'ús restrictiu segons l'audiència tipus. Tot i que la vocació de TVC, TVE i BTV és adreçar-se a tota la família, és evident que hi ha programes que estan pensats per atreure un tipus de públic. Els que inclouen paraulotes solen estar-ho per captar l'atenció dels adults joves, menors de 35 anys (una franja que totes les cadenes volen perquè té futur i perquè encara consumeix poca televisió).

En general, la llengua catalana dels mitjans de comunicació ha col·laborat a la normalització del català, tant pel que fa a la competència dels parlants com pel que fa a l'ús dels interlocutors. El nivell de competència i ús que té és molt superior al de la gent del carrer. I això no és una simple intuïció, s'ha constatat perfectament en el cas de tots els testimonis, interrogats i intervinents no professionals que apareixen en els programes analitzats.

Els programes que difonen formes grolleres solen ser de to humorístic. L'humor és un agent cohesionador molt important i un incentivador de la participació activa i passiva dels interlocutors. Els programes que en vehiculen poden actuar com a inductors d'ús lingüístic molt notables. La identificació amb l'humorista, la repetició de les seves expressions i continguts, la proximitat a la llengua en què s'expressa augmenten d'acord amb l'eficàcia comunicativa que el professional desplega.

b. Criteri de necessitat. El llenguatge dels mitjans no està format només per un tipus de llengua, sinó per una gran diversitat de registres, perquè la llengua pot servir per a moltes coses, pot perseguir moltes funcions (informar, desinformar, convèncer, persuadir, entretenir, fer riure, fer plorar, fer previsions, crear identitat, cohesionar grups socials...) i cada una exigeix un nivell de formalitat diferent. Com es pot barallar algú amb una llengua de telenotícies? Com poden dos homes de l'oest ser versemblants si parlen com dos professors de la universitat de Vic? Com es pot

debatre sobre futbol amb la mateixa tranquil·litat d'esperit que té la veu en off d'un documental sobre budisme? Cal una diversitat de solucions per construir els diversos registres que ha de tenir una llengua "normal". Les paraulotes són presents en el col·loquial real, font primera de la llengua dels guions de ficció. El registre col·loquial és imprescindible per a la regeneració lingüística, per a l'entrada de parlants i de generacions de parlants, i el pseudo-col·loquial planificat dels programes audiovisuals és una oportunitat indefugible de fer una llengua recognoscible per a molts parlants que es mouen fonamentalment en aquest nivell de formalitat, per afavorir-ne la identificació amb el mitjà.

c. Criteri de versemblança. El pitjor que pot passar en un text de ficció és que el receptor habitual —que no sigui filòleg, evidentment— estigui pendent de la llengua en lloc de fer-ho del que s'hi diu. Si ens fixem en la manera com parla un personatge és perquè se'ns fan estranyes les seves paraules i les seves expressions. I aquest és el camí ideal per no deixar-nos dur per la història. Si és així, el guionista haurà fracassat del tot. Cal naturalitat i versemblança per arribar a entrar en els sentiments dels receptors, per traspasar la seva racionalitat, per aconseguir que es "creguin" el personatge que se'ls proposa. I, de vegades, això exigeix algunes concessions a la vulgaritat.

d. Criteri de discriminació. Els mitjans audiovisuals usen paraules grolleres i malsonants d'una manera notable tan sols en els programes d'humor i en els doblatges d'algunes pel·lícules, i les seleccions fetes gairebé sempre responen a motius estilístics i de coherència narrativa.

e. Criteri de quantitat. El nombre de paraulotes que se senten en els programes no és elevat si es compara amb programes similars de cadenes, per exemple, castellanès. Ni ho és si es té en compte el nombre total d'hores de programació. Es pot dir, sense dubtar, que aquestes paraules solen estar localitzades en programes molt determinats i en unes hores molt concretes. En el cas d'algunes pel·lícules doblades que superen de molt un límit raonable, la televisió opta per avisar abans de començar la projecció, però entén que no pot pas netejar i polir el llenguatge original del guió.

f. Criteri d'emissió. El llenguatge de les cadenes televisives no és un llenguatge espontani i descontrolat, passa per un sedàs en mans de professionals molt competents,

com ara filòlegs i guionistes, que valoren cada situació i decideixen el que creuen que és millor per a la transmissió dels continguts i la finalitat comunicativa. En cap cas, són els personatges o els actors els que espontàniament decideixen emprar un mot groller per ofendre. Els especialistes de les televisions han planificat durant vint anys l'entrada progressiva de paraulotes, per aconseguir un model assimilable per l'audiència.

g. Criteri d'acceptabilitat. Les paraules emprades en aquest apartat són força genuïnes en el cas del llenguatge planificat. Se n'escapa alguna que no ho és en debats esportius —espontanis—, comèdies de situació —enregistrades en directe— i magatzins d'humor.

h. Criteri d'adequació. El llenguatge dels mitjans és una modelització, no un mirall, de les varietats reals de la llengua, de les maneres de parlar diverses que es donen en la societat catalana. Fins i tot arriba a ser una modelització idealitzada, per exemple, pel fet que no s'hi distribueixen les llengües com en la realitat —el castellà, per exemple, per raons "normalitzadores" i compensadores, no hi sol ser present.

Les seleccions lingüístiques grolleres que fa estan sempre motivades per la situació, pel guió o pel personatge, i no solen ser gratuïtes. Per exemple, els programes d'humor es basen generalment en la paròdia, és a dir, en la imitació burlesca d'alguna cosa per satiritzar-la o criticar-la. En el cas català, els nostres programes tendeixen a parodiar el món espanyol, per no dir espanyolista. *Una altra cosa* té seccions senceres que l'únic que fan és riure's dels programes de televisió i dels personatges famosos de la societat espanyola que funciona en castellà. Per això, se'ls fa imprescindible imitar-los fins i tot amb la llengua, és a dir, usant les seves entonacions, les seves paraules, en definitiva, el castellà. Quan imitem ridiculitzant, per exemple, un president nord-americà, n'agafem tot el que podem (els tics, el to, el ritme, el xafalleig...); però la llengua no perquè no l'entendríem tots. Però en el cas del castellà no existeix aquesta limitació, per tant, s'arrodoneix més l'efecte amb el canvi de codi.

A partir d'aquests criteris, fem les recomanacions següents :

a. Avís a l'audiència. Continuar indicant en els casos més destacats que la pel·lícula pot ferir la sensibilitat dels receptors pel llenguatge groller que té o pels fets que narra.

b. Aplicació de registres. Continuar el procés diversificador de registres. En aquest sentit els guionistes i els serveis lingüístics han fet treballs molt interessants.

c. Atenció als més joves. Continuar pensant productes adreçats als adults joves perquè les altres franges d'edat, en general, es poden sentir atretes pels arguments i les bromes que generen. La candidesa, la inexperiència, la impulsivitat, el sentit crític i l'humor són veritables regeneradors mentals.

d. Discriminació en l'ús. Mirar d'emprar tant com es pugui mots grollers genuïns del català, buscant sempre una solució que no trenqui la versemblança.

e. Codificació monolingüe. Fugir tant com es pugui del codi bilingüïtzat, fins i tot en l'ús de paraulotes. No sembla incoherent que un personatge usi el castellà per raons de guió, o de paròdia –com s'ha explicat– però sí que ho és que passi constantment d'una llengua a una altra. Només cal que pensem com valoraríem que un anglès esquitxés constantment el discurs amb fragments de francès, per adonar-nos de fins a quin punt aquesta pràctica perjudica la normalitat d'una llengua, sigui quina sigui. La consigna seria: “Un personatge –real o de ficció–, un codi”²⁰.

7.2. Recomanacions sobre les interferències lingüístiques (fenòmens B)

De les valoracions que hem fet de la densitat dels fenòmens B detectats es desprenen clarament dues recomanacions bàsiques sobre la millora i l'adequació de la llengua: la primera és accentuar la cura a evitar l'aparició de les interferències en aquells programes que presenten un cert grau d'espontaneïtat i la segona és dosificar l'aparició volguda de les interferències en aquells programes que pretenen recrear la realitat col·loquial.

Programes amb un cert grau d'espontaneïtat

Pel que fa als programes que tenen com a objectiu bàsic la informació i que presenten un cert grau d'espontaneïtat, és a dir, alguns dels programes informatius generals o especialitzats, com són la majoria dels magazins, les entrevistes, els debats, els concursos, les retransmissions esportives, etc., els conductors i col·laboradors fixos d'aquests programes haurien de presentar un coneixement qualificat no tan sols de les opcions lingüístiques considerades admissibles (de la majoria dels fenòmens C) per [a] ésser

utilitzades amb naturalitat i seguretat als fragments més espontanis i no preparats d'aquests programes, sinó també, i especialment, un coneixement estricte dels termes d'especialitat propis de la temàtica de cada programa. O sigui, en economia, en una retransmissió esportiva, en un programa de ciència i tecnologia, etc., tant els conductors com els col·laboradors fixos, a més de presentar una llengua corrent no interferida, han de conèixer el lèxic especialitzat, com *fons d'inversió* o *rendibilitat*, *planter* o *vestidor*, *atmosfera* o *medul·la* (mots plans), per posar uns exemples dels camps citats. D'aquesta manera s'aconsegueix compensar la llengua interferida dels convidats al programa (sigui en un debat o en una entrevista).

Una menció a part mereix la fonètica: sobretot a BTV, però també esporàdicament a les altres cadenes, hi ha alguns conductors, col·laboradors i veus en off de programes informatius i seriosos que presenten una fonètica del tot castellanitzada: ieisme sistemàtic, ensordiments de tota mena, obertura de la vocal neutra, etc. En resum, el que s'anomena usualment una parla xava, totalment incompatible amb un català genuí en qualsevol registre. La recomanació en aquest cas és que la cadena responsable triï com a locutors aquells que presentin una fonètica genuïna. D'altra banda, també s'ha de cridar l'atenció, en programes més formals, com els magazins especialitzats, que hi ha una locució formal adequada per a aquests registres, com ara neutralitzar la e final de cultismes (de *fase*, *càncer* o *cabale*, aquest darrer cas amb doble b i neutra final), entre d'altres, i que trobar-nos que el conductor principal d'un programa de divulgació de la ciència diu repetidament “*aiga*” per *aigua* (la qual cosa no s'ha comptabilitzat als magazins) és incorrecte.

En resum, contractar professionals amb una competència lingüística adequada per conduir o col·laborar en aquests tipus de programes. És a dir, la competència ha d'incloure no tan sols els encarregats de la conducció sinó els tècnics o experts fixos, siguin d'esports, de medicina, de música o de ciència. D'altra banda, en programes sobretot formals i preparats, cal fer un seguiment i un control de la fonètica estàndard i prendre mesures en aquest sentit.

Programes de ficció o reals que reproduïxen situacions col·loquials

Ens referim bàsicament a les comèdies de situació de

producció pròpia i als programes d'humor, ja que pretenen reproduir la vida d'uns personatges que interaccionen entre ells en unes situacions de quotidianitat, en les quals escau el registre col·loquial.

Pel que fa a les comèdies de situació juvenils, que reprodueixen la vida d'uns joves, caracteritzats entre altres coses per la presència d'argot, fixem-nos que les sèries doblades de producció aliena, així com les pel·lícules doblades, presenten una densitat de fenòmens B de 0,5 (si fa o no fa la mateixa densitat que trobem en un magazin a l'entorn d'una entrevista!), bàsicament per l'entrada d'argot castellà en un intent, com dèiem, d'eixamplar els fenòmens C. En canvi, les sèries de producció pròpia d'aquest estil veiem que la densitat s'enfila a 4,1. És que és menys creïble el col·loquial de les pel·lícules o sèries doblades que el de *Plats bruts* o *Jet Lag*? Probablement, el fet de ser actors catalans i situar-se a Catalunya, on el castellà presenta una posició dominant en l'argot col·loquial, presenta una situació diferent del marc, posem per cas, que ofereix el nord d'Anglaterra, el sud d'Austràlia o l'estat de Texas. Així i tot, crec que hom no té la sensació a les sèries doblades com el *Príncep de Bel-Air* que els joves parlen un català "acadèmic", sinó al contrari un català de "carrer".

És a dir, en el cas de les comèdies de situació de producció pròpia la recomanació general és d'aproximar la llengua dels guions a les solucions plausibles de les sèries de producció aliena. En tot cas, convé cercar un català col·loquial genuí que alterni amb solucions castellanescs, que haurien de deixar de ser les úniques i les dominants en aquest tipus de sèries i capgirar la tendència actual progressivament: el meu *xicot/xicot* no pot alternar amb *nòvio/nòvia*, i *fer un polvo* amb *fer un clau*? Cal, doncs, dosificar més la presència de l'argot castellà a favor de la creació, si cal, o vitalització de l'argot català. D'altra banda, s'han d'evitar les interferències sintàctiques "inadvertides" i corregir la fonètica xava d'alguns personatges.

Pel que fa als programes d'humor, *No tenim criteri* de BTV i *Una altra cosa* de TV3, val en general tot el que s'ha dit en el cas de les sèries de producció pròpia: primer de tot, que hi domini el català (i no el castellà com passava fins fa poc), que sigui un català més genuí en fonètica (fixem-nos en el col·loquial genuí i en la fonètica impecable del grup *Teatre de guerrilla*) i que es dosifiqui més l'entrada d'argot castellà, a favor de solucions més genuïnes.

D'altra banda, cal dir que la presència del castellà com a recurs humorístic té una certa tradició en català, com ara amb Capri. Ara bé, en el cas d'en Capri, el castellà era l'excepció còmica del discurs, no la "tònica general", i la llengua era genuïna en sintaxi i lèxic (evidentment, farcida dels fenòmens que hem anomenat C), i sobretot en fonètica!

Amb aquestes recomanacions, per tant, no pretenem foragitar el castellà en un discurs còmic, ni tampoc l'argot castellà que l'acompanya, sinó cridar l'atenció sobre l'abús de l'argot castellà, l'arraconament de solucions genuïnes i una fonètica xava massa habitual. Fins i tot l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) admet la possibilitat d'una llengua fora de l'estàndard, no tan sols del qualificat com a propi o formal, sinó també del qualificat com a admissible o informal, quan diu (IEC, 1990:10):

"L'estàndard que proposem és flexible en un altre sentit: ha semblat bo de distingir entre nivells molt formalitzats i registres menys formals de la llengua. Quan es parla de l'estàndard es pensa sobretot en els usos lingüístics més formals i l'estàndard s'identifica amb un llenguatge més lògic, més elaborat i fins i tot més elegant. Però (deixant a part situacions com les que es poden produir en el teatre o en el cinema que poden exigir un realisme en la llengua) qualsevol locutor ha de poder disposar d'un estàndard que pugui ésser emprat en entrevistes, presentació de concursos, diàlegs amb l'auditori, i en totes aquelles altres situacions en què l'espontaneïtat és també un requisit essencial."

Com veiem, el mateix IEC proposa un model d'estàndard més flexible, el que anomena admissible, per a unes situacions de més informalitat com les que hem comentat aquí, tot i que, com comentem a l'apartat dels fenòmens C, l'Institut hauria d'ampliar l'estàndard admissible amb les solucions dels fenòmens C que alguns experts consideren que caldria admetre en aquests tipus de registres.

D'altra banda, el mateix Institut considera que "*en el teatre o en el cinema*" es poden produir situacions, com en el cas dels programes d'humor comentats, que "*poden exigir un realisme en la llengua*", que és clarament un argument a tenir en compte a l'hora de justificar la presència de castellanismes flagrants en aquests tipus de programes. O no és una mena de teatre el que escenifica el programa *Una altra cosa*? És doncs justificat l'ús dels barbarismes que presenta aquest programa, tot i que com que no es tracta

d'una obra de teatre o d'una pel·lícula puntuals sinó d'un programa d'àmplia àudiència i repercussió socials hem fet les recomanacions de limitar el recurs constant al castellà i d'assajar fórmules genuïnes.

7.3. Recomanacions sobre mots o expressions col·loquials no normatives –col·loquialismes– o inadequades (fenòmens C)

El criteri general aplicable a tots els casos és el de la representació de la diversitat lingüística. Tota llengua normalitzada es caracteritza per tenir un bon ventall de varietats diastràtiques o registres. La televisió ha de recollir aquesta diversitat i no pot usar el mateix registre en un informatiu i en un dramàtic. Per tant, la llengua estàndard de formalitat mitjana o alta és la pròpia dels informatius (notícies, documentals, etc.), o dels magazins (especialitzats, d'entrevistes, de debat, etc.), per exemple. Però l'aproximació a la llengua col·loquial, representada mitjançant la selecció de formes i estructures indicials, és propi de determinats personatges dels dramàtics i dels espais d'humor. I seria totalment inadequat renunciar-hi, ja que obtindríem una llengua monolítica i inversemblant en molts casos.

Quant a la inclusió –o no– de **mots i expressions col·loquials**, s'argumenten els criteris següents:

a. Criteri de difusió. Les paraules i expressions corrents que pertanyen al lèxic col·loquial (*bueno, despedir-se, nòvio, tonteria...*) són d'una gran freqüència en la llengua real, fins i tot en la parla informal de persones que tenen un català genuí. Igualment, les formes morfològiques (*masses, prous*) i les estructures sintàctiques (*elzi* (o *els hi*), lo neutre, relatiu col·loquial, etc.), són estructures vives i molt habituals en la llengua informal, de manera que lingüistes i gramàtics en veuen difícil l'eradicació.

b. Criteri de necessitat. Les paraules i expressions col·loquials són necessàries perquè omplen un buit; encara que el català disposi de termes i expressions semànticament equivalents, no pertanyen al registre col·loquial. Així, el canvi de *nòvio* per *promès*, o de *despedir-se* per *acomodar-se*, comportaria un canvi de registre evident, que seria inadequat per als programes dramàtics o d'humor. També les formes morfològiques i les estructures sintàctiques col·loquials més usades, com les especificades a l'apartat anterior, s'adiuen a aquest registre, i la seva substitució per les normativament recomanades

(per exemple, *els la portaré*, o *l'amic el pare del qual està malalt*, etc.) no són pròpies de la parla espontània o que simula espontaneïtat.

c. Criteri de versemblança. Les paraules i estructures anteriorment comentades, i també les expressions argòtiques, com *canyera, flipar, menjar-se el coco, passar, guai, tio*, són indispensables per aconseguir la versemblança dels personatges que, per la seva caracterització, pertanyen a grups socials que utilitzen habitualment aquest llenguatge.

d. Criteri de discriminació. Pel que fa a les expressions argòtiques, les televisions catalanes no hi han donat via lliure indiscriminadament. Al contrari, són privatives dels programes dramàtics de producció pròpia, i, en grau menor, dels magazins d'humor, en què s'usa una llengua força espontània. Dins d'aquests programes, només són privatives d'alguns dels personatges que hi apareixen, segons la seva caracterització social i generacional.

e. Criteri de quantitat. En ser les expressions argòtiques privatives dels dramàtics i dels magazins d'humor, la durada mitjana d'emissió d'aquests programes en què es poden sentir (en general, mitja hora a la setmana, excepte la telesèrie diària de la tarda, *No tenim criteri* i el xou de Buenafuente, que tenen una extensió més gran) fa que integrin un conjunt molt petit, si el comparem amb la resta de programes en què el registre estàndard és usat.

f. Criteri d'hora d'emissió. La majoria dels programes que contenen aquests col·loquialismes lèxics i sintàctics s'emeten a la nit, en una hora en què se suposa que no hi ha audiència infantil, la més procliu a assimilar innovacions lingüístiques. Recordem, de passada, que la llengua dels programes infantils és irreprotxable des del punt de vista normatiu i d'estil.

g. Criteri d'acceptabilitat. Moltes de les estructures sintàctiques no normatives utilitzades en alguns programes televisius són defensades com a pròpies del llenguatge corrent i col·loquial per lingüistes i gramàtics de prestigi. Alguns en demanen fins i tot l'acceptació i la revisió de la normativa perquè siguin reconegudes com a vàlides en registres informals.

h. Criteri d'adequació. En situacions d'informalitat com les que es presenten en els programes esmentats, difícilment podrem substituir el *lo* generalitzador, el relatiu col·loquial, pronom *elzi*, etc., per la construcció normativa corresponent sense danyar el registre. També els fenòmens

fonètics descrits en el capítol 8 són pertinents per a l'adequació del registre col·loquial.

A partir dels criteris anteriors, fem les recomanacions que segueixen:

a. Discriminació. Convindria que el lèxic argòtic només aparegués en els dramàtics i xous d'humor en què la caracterització dels personatges o dels presentadors ho exigeixi. Per tant, s'hauria de mirar d'eliminar d'altres tipus de programes, com alguns magazins (en realitat, hi apareix escadusserament).

b. Increment de l'oferta per a joves. S'hauria de demanar a les cadenes televisives que incrementessin i diversifiquessin l'oferta de programes per a joves (música, llibres, informàtica, entreteniment, etc.), de manera que, al costat dels xous d'humor i les comèdies amb llenguatge col·loquial o vulgar, hi hagués altres programes en què la llengua no constituís un problema. Això tindria l'avantatge de situar el llenguatge controvertit dels programes actuals en el camp d'un determinat registre, que perdria el monopoli que sembla tenir ara per als programes destinats a una audiència jove.

c. Avís a l'audiència. Mitjançant un símbol o logotip es podria avisar l'audiència que el programa usa una llengua col·loquial amb expressions problemàtiques, no acceptades o dubtoses.

d. Investigació aplicada. S'hauria d'encoratjar les universitats, en col·laboració, si és possible, amb els departaments d'assessorament lingüístic de les cadenes televisives, a investigar sobre el col·loquial aplicat als mitjans, i fer propostes d'ús de lèxic genuí d'aquest registre, perquè els centres emissors fessin les recomanacions oportunes per a la seva utilització. La posada en comú de la recerca que es fa en els centres acadèmics i emissors és fonamental per a la seva rendibilitat i eficàcia. Igualment, s'haurien d'investigar a fons les estructures gramaticals de la llengua que, tot i no ser acceptades, no provenen de la interferència i són de llarga tradició i pròpies del registre col·loquial.

Conclusions

Després de la interpretació dels resultats obtinguts, a partir de l'anàlisi de tot un ventall de programes de les televisions públiques, presentem ara algunes consideracions finals, a tall de diagnòstic general de la situació de la llengua en

aquestes cadenes, i proposem algunes línies d'actuació futures que poden col·laborar a millorar-ne l'ús.

Molt a l'inrevés de la visió monolítica que tenen algunes persones, i algunes cultures, sobre les llengües, la realitat lingüística és plena de variació. Variació evident entre les maneres de parlar dels pobladors del planeta, de les llengües que hi conviuen; però també variació dins de cada codi lingüístic. En posar en funcionament una llengua concreta, qualsevol parlant disposa d'un seguit de possibilitats d'elecció, que selecciona en funció de la situació en què es troba, de l'interlocutor a qui s'adreça, del tema de què parla, del canal oral o escrit en què s'expressa, i de l'objectiu que vol assolir. Les seleccions, a més, afecten nivells diferents del sistema lingüístic, poden ser fonètiques (*a veure/ a vere*), morfològiques (*és una noia molt intel·ligent/és una noia molt intel·ligenta*), sintàctiques (*ha treballat per ella/ha treballat per a ella*), lèxiques (*és un problema de vivenda/ és un problema d'habitatge*) i pragmàtiques (*és impossible resoldre-ho/ segons el cap del govern, és impossible resoldre-ho*). En cada nivell, el parlant mira de cercar l'adequació a la situació concreta i a la finalitat cobejada.

A més, la llengua de la televisió està condicionada, sobretot, per l'amplitud de l'audiència de què gaudeix i, per tant, per l'alta comprensibilitat que ha de tenir el missatge que vehicula. Però també pel fet que el seu discurs no ha de perdre en cap moment la versemblança, aconseguint que allò que diu i allò que presenta s'adigui al màxim amb les situacions quotidianes reals dels receptors. Es troba així amb una actuació doble i força complexa: ser un mirall de les pràctiques lingüístiques de la societat, a fi i efecte que aquesta s'hi identifiqui, i esdevenir una configuradora de models lingüístics, més homogenis i depurats que els espontanis.

De fet, el mitjà televisiu funciona com un mirall perquè reflecteix —gràcies sobretot a la llengua dels convidats i personalitats que hi intervenen però també a la llengua dels guions planificats— les varietats i els registres que es donen en cada moment en el grup social que el rep. Per força, s'hi inspira i se'n nodreix. Per això, per exemple, s'hi pot sentir el català col·loquial o el català literari; però també l'argot juvenil o l'estàndard nord-occidental. El fet d'emmirallar la realitat obliga la televisió a oferir solucions lingüístiques innovadores, que evolucionin en el temps

adaptant-se als canvis de tota mena que l'envolten. En aquest sentit la llengua dels mitjans va per davant de la literària, per exemple.

Però, d'altra banda, aquest mitjà també és un productor de models perquè actua mogut pel desig de comprensibilitat màxima, de claredat, i per l'exigència d'economia de recursos, de brevetat. La televisió es veu abocada, en definitiva, a proposar un model adequat a la comunicació mediàtica. Per exemple, dels trets dialectals geogràfics, n'espigola els més significatius; i dels registres més informals, llengua vulgar i llengua col·loquial, aquells que tenen més consens social, que poden ser menys ofensius per a la sensibilitat, tant lingüística com estètica dels oients.

Conseqüentment, el fet és que correcció normativa, adequació pragmàtica i versemblança escènica hi lliuren sovint una batalla incruenta, que és percebuda tan sols esporàdicament pels receptors però a què estan molt avesats els professionals dels mitjans. En el punt de confluència d'aquests tres interessos, es troben precisament els elements que s'han analitzat en aquest treball: les paraulotes, les interferències i els col·loquialismes, entenent per *paraulota* un mot ofensiu o malsonant; per *interferència* l'expressió, construcció sintàctica o paraula d'origen forà; i per *col·loquialisme* la forma lingüística més o menys habitual en el registre col·loquial del català.

En l'assignació o no d'una forma lingüística dins de cada un d'aquests apartats, hi tenen un paper fonamental l'emissor de l'enunciat mediàtic (locutor, editor, guionista, corrector, traductor...) i el seu receptor (telespectador divers i a priori poc caracteritzat). Al cap i a la fi, la valoració d'un mot com una paraulota depèn molt de la tipologia (cronològica, ideològica, religiosa o cultural) del telespectador concret. Mentre que la d'un col·loquialisme o una interferència sol estar en funció de la competència lingüística i del coneixement del sistema que tinguin l'emissor i el receptor.

A banda d'això, també és fonamental en la selecció de la forma lingüística la tipologia del programa, d'acord amb el creuament de les dues variables següents:

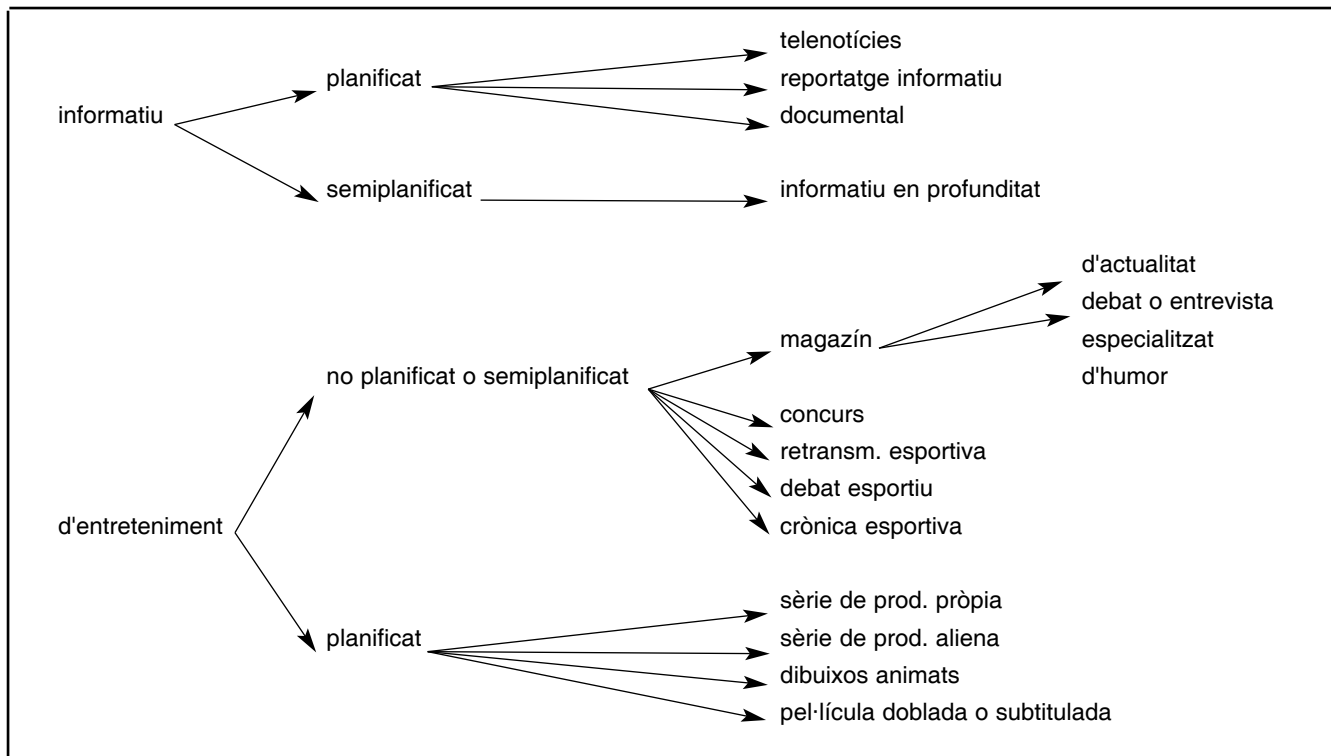
- a) l'objectiu principal del programa, que ens dóna les categories de programa informatiu o d'entreteniment
- b) la preparació total, parcial o nul·la del text, que ens dóna les categories de programes amb llengua planificada, semiplanificada o no planificada (vegeu quadre):

- Pel que fa a la primera de les variables —programa

informatiu o d'entreteniment— s'observa que els programes informatius solen utilitzar la varietat estàndard de formalitat alta o mitjana, perquè és la que assegura la correcció i claredat expressives necessàries per vehicular la informació a una audiència molt heterogènia. En canvi, els programes d'entreteniment, que inclouen un ventall molt divers de gèneres, no són tan monolòtics; i segons la temàtica, el locutor, el receptor tipus i la intenció comunicativa utilitzen un estàndard amb graus de formalitat diversos, però amb predomini de l'informal, del col·loquial més o menys adaptat per a la comunicació pública, i fins i tot en alguns casos, del col·loquial sense adaptació. És, doncs, en aquests segons programes on hi pot haver una entrada de formes i expressions "problemàtiques" (grolleries, interferències, col·loquialismes...), que poden provocar rebuig en alguns sectors de l'audiència.

- Pel que fa a la segona de les variables —llengua planificada, semiplanificada o no planificada—, es refereix a l'existència o no d'un text o guió previ, fet pels guionistes, traductors o editors, que el locutor haurà de reproduir llegint-lo o recitant-lo. Per tant, la llengua planificada és una llengua controlada, que pot tenir aparença de molt formal (per exemple, als documentals sobre temes geogràfics o antropològics), mitjanament formal (per exemple, als telenotícies) o de llengua corrent (per exemple, a les telesèries), segons el caràcter que volgudament li han atribuït els professionals perquè s'ajusti a la situació comunicativa. Quan aquest guió previ està només esbossat o no hi és —llengua semiplanificada o no planificada; per exemple, en determinades parts de magazins i concursos—, tota la responsabilitat recau en el locutor, que en alguns casos tendeix a expressar-se espontàniament en un llenguatge descurat o ofensiu, o a equivocar-se en la selecció de les formes perquè no té prou competència lingüística. Per tant, és més habitual que en aquests programes hi apareguin formes incorrectes tant des del punt de vista normatiu (*lis per els, retrassar per retardar, dates per dades*) com estilístic (*pencar per treballar* en un programa formal, *per bé que per encara que* en un programa informal), com sociolingüístic (*fotre per fer, tenir collons per ser capaç de, merda! o de puta mare!*, com a interjeccions).

Dit això, passem ara a fer un repàs succint de la qualitat del català de la televisió pública, centrant-nos en els gèneres de programes establerts al quadre anterior i en la presència de

les formes incorrectes i/o mal rebudes pels receptors.

1. Informatius

Globalment, la qualitat de la llengua dels informatius s'ha de qualificar de bona, tant quan parteixen d'un text preparat per ser dit (com el del gruix dels noticiaris, el dels reportatges informatius o el dels documentals), com també quan inclouen un cert marge d'improvisació (com el dels informatius en profunditat; o el d'algun microespai, per exemple *el temps*, a l'interior del noticiari). Com és lògic, no hi apareixen mai paraules gruixudes o ofensives, però s'escapen algunes formes interferides i alguns col·loquialismes en els moments de més espontaneïtat.

Si ens centrem en els noticiaris —que s'emeten almenys tres vegades al dia i són el programa *insígnia* de les cadenes televisives, perquè s'hi mostren les opcions estilístiques de l'estàndard que han escollit—, hi ha una diferència esperada entre el grau de correcció dels de TVC i TVE i els de BTV (BTV fa el doble d'errades que les altres cadenes), perquè aquest centre emissor no té servei d'assessorament lingüístic.

Pel que fa als principals problemes detectats, són fonètics: pronunciació interferida ("*cassos*" per *casos*, "*conseyer*" per *conseller*," *fútbol*" per *futbol*...); o allunyada dels criteris de locució estàndard proposats per l'Institut d'Estudis Catalans i adoptats en els mitjans de comunicació (no reducció de la O àtona en [u] en paraules com *euro*, *aeroport*; no neutralització de la E àtona final en paraules com *túnel*, *bàsquet*, *Balmes*; pronunciació "*am aquest*", per *amb aquest*...), en una freqüència que és de 1,8 errades a TVC, i 3 a BTV, cada 10 minuts. En canvi, els problemes gramaticals i lèxics són gairebé inapreciables (0,2 a TVC i 0,4 a BTV cada 10 minuts), i només en destaquem un, el de la caiguda dels pronoms *en* i *hi*, que reflecteix una tendència ja general en la llengua corrent.

2. Programes d'entreteniment

2.1. Magazins

Els magazins, que constitueixen un bloc heterogeni de programes d'entreteniment amb una audiència fidelitzada —sovint perquè són seguidors incondicionals del pre-

sentador/-a 'estrella'—, presenten una qualitat lingüística diversa, segons el tipus.

Des del punt de vista de correcció, els *magazins especialitzats* i els *magazins de debat* són gairebé impecables, de manera que la qualitat lingüística s'acosta a la dels informatius. Pel que fa als *magazins d'actualitat*, la majoria de presentadors aconseguen oferir una llengua correcta i natural —no exempta de col·loquialismes, com correspon al clima distès i amical que els caracteritza—, però de vegades aquesta impressió global es malmet per la competència lingüística deficient d'alguns col·laboradors. Finalment, als *magazins a l'entorn d'una entrevista*, els presentadors, pesos pesants de la comunicació (Barril, Bassas, Puigbò, Serra...), s'expressen en un estàndard de formalitat mitjana on, segons el to desitjat i el control lingüístic propi, donen més o menys cabuda als col·loquialismes habituals de la llengua corrent. En aquest sentit, els presentadors que creen amb més intensitat l'atmosfera pròpia del tu a tu, com Barril i Serra, tots dos des de BTv, esquitxen el seu discurs d'aquestes formes (Barril, 3,7 col·loquialismes cada 10 minuts; Serra, 1 cada 10 minuts), mentre que els més continguts, Bassas i Puigbò, tots dos de TVC a l'època analitzada, a penes en presenten cap.

La llengua controlada i políticament correcta d'aquests quatre tipus de *magazins* contrasta amb la del darrer tipus analitzat, els *magazins d'humor*. Aquests programes —i, concretament, *Una altra cosa*— han estat objecte de fortes crítiques per part de sectors de l'audiència —entitats cíviqves, lingüistes, comunicòlegs— que els consideren degradadors de la llengua catalana. De fet, tot i que els incloem en el gènere de *magazín*, hi ha una enorme diferència de format, d'objectius i de receptors, entre aquests programes i els anteriors: ja no es tracta de presentar personatges o temes d'actualitat més o menys banals, sinó de criticar i parodiar la realitat social política i mediàtica, generalment l'espanyola, per fer riure un receptor totalment disposat a participar en el joc de complicitats que estableixen els presentadors.

D'aquests objectius provenen la gran dosi de castellà que hi ha en el programa —uns actors parlen sempre en castellà; els altres no dubten a esquitxar el seu discurs català de castellanismes, o d'alternar les dues llengües; i, finalment, alguns col·laboradors fixos parlen en un català fonèticament i sintàcticament molt interferit— i l'ús de paraules i expres-

sions procaces i ofensives referides al sexe, a la religió i a la política, moltes provinents de l'argot jove i totalment absents en els altres *magazins*. Per això s'ha considerat que la llengua d'aquest programa és de mala qualitat —i en ocasions ho és—, però aquesta afirmació s'hauria de matisar tenint en compte la diversitat de presentadors, l'efecte còmic i provocador pretès i la versemblança que es vol aconseguir.

2.2. Concursos

El concurs, convertit en un espectacle de gran audiència que surt del plató i situa els concursants en escenaris reals (a casa seva, a la feina, etc.), demana que el locutor domini la llengua perquè el grau d'espontaneïtat amb què ha d'expressar-se és molt alt. En el cas de *Qui corre vola*, els presentadors passen l'examen amb nota alta, ja que la llengua s'apropa al parlar corrent, però depurat de calcs. Els col·loquialismes que hi apareixen són plenament justificats en la situació d'ús.

2.3. Retransmissions esportives

En aquestes retransmissions, bàsicament partits de futbol, es dona una freqüència notable de formes i estructures no genuïnes, en una proporció en què TVE dobla TVC. Aquestes incorreccions no solen provenir del locutor que explica el que passa al camp —el seu discurs sol ser lacònic, i moltes vegades consisteix simplement en l'enumeració dels noms dels jugadors i de les jugades—, sinó en els comentaristes que acompanyen la retransmissió, sovint exjugadors i no professionals del mitjà. Quant a l'ús de col·loquialismes, solen ser sempre els mateixos, habituals en la llengua corrent.

2.4. Debats esportius

Són programes que gaudeixen d'un nivell d'audiència molt alt i que canalitzen les idees, els sentiments i les emocions que desperta el futbol.

A més del presentador, hi sol haver uns tertulians fixos que semblen expressar-se amb la mateixa naturalitat amb què parlarien en família. És per això que la qualitat de la llengua està relacionada sobretot amb la competència de cada tertulià, i per tant hi ha desigualtat a l'hora de valorar-la: *el Rondo* (TVE) és el programa que té un nivell més baix, amb una freqüència alta d'interferències i de canvis de codi,

l'aparició d'alguna paraulota i molts col·loquialismes; mentre que *3 contra 1* (BTV) té el més alt, potser perquè manca de col·laboradors fixos.

2.5. Cròniques esportives

Tot i que inclouen una part preparada, hi ha també molt comentari improvisat en aquests programes. És per això que, segons la competència del locutor, s'escapen castellanismes sintàctics i lèxics i expressions col·loquials, encara que reduïts gairebé a la meitat dels que apareixen en els debats. La qualitat global és acceptable.

2.6. Sèries de producció pròpia

Aquest repertori lingüístic de les comèdies de situació i de la telesèrie ha provocat protestes en alguns receptors, que consideren que la televisió ha de ser modèlica en el llenguatge. Ara bé, fora d'algunes rectificacions que potser s'hi podrien fer —en el sentit d'afavorir un ús més gran d'argot català, per exemple— el repartiment d'aquestes formes en consonància amb la idiosincràcia social, sexual i generacional de cada personatge és un exercici molt positiu que afavoreix la representació del registres, la credibilitat dels diferents actors i la identificació dels receptors amb les persones i situacions d'una ficció molt pròxima, ja que se situa en algun lloc de Barcelona. Per tant, tot i que el còmput total de llenguatge "incorrecte" s'enfila, considerem que s'ha fet una bona feina de discriminació lingüística i se n'ha obtingut un repertori ric i adequat.

2.7. Sèries de producció aliena

La traducció d'aquestes sèries que expliquen històries d'ambients llunyans (*S'ha escrit un crim*, *Doctores de Filadèlfia*, *Stargate*, etc.), totes emeses per TV3, s'ha fet amb molta cura, de manera que, en general, el model de llengua correspon a un estàndard formal, amb pronunciació tensa, i sintaxi i lèxic correctes. La caracterització dels personatges es fa primordialment a través del lèxic, on es nota un gran esforç per introduir col·loquialismes genuïns. La qualitat global és alta.

2.8. Dibuixos animats

Emesos per TVC i BTV, tenen com a característica comuna la d'utilitzar una llengua pulcra i farcida de frases fetes i de llenguatge popular genuí, de manera que constitueix un

col·loquial fictici molt ben elaborat. La intenció pedagògica que hi ha al darrere és evident: reforçar l'aprenentatge de la llengua catalana que els nens i els nois reben als centres educatius. La qualitat és alta: no hi apareixen castellanismes, ni formes col·loquials interferides.

2.9. Pel·lícules doblades o subtitulades

En general, la traducció d'aquestes pel·lícules dóna versions excel·lents en català, amb recursos col·loquials ben trobats i poques interferències. S'hi observa un esforç per usar-hi col·loquialismes genuïns —i TVC ha fet una feina de posada al dia molt notable, si es comparen les versions antigues que trobem en la reemissió d'alguna pel·lícula i les traduïdes últimament—, i la utilització de paraulotes, en general continguda, depèn del guió de la versió original, que al seu torn depèn de la temàtica i dels personatges.

En resum, el conjunt de programació analitzada (que ocupa prop de 300 hores setmanals d'emissió en català de les cadenes públiques TV3, K3 i El 33, TVE i BTV) inclou només unes 7 hores setmanals de programes —la gran majoria nocturns— en què es poden sentir paraulotes; i unes 8 hores setmanals en què es poden sentir formes interferides greus en el català que parlen els locutors-presentadors. Diem que "es poden sentir", perquè, evidentment, les expressions grolleres o els calcs són absents en moltes estones. A més, es dóna la circumstància que aquestes hores se sobreposen en molts casos. A la resta de programes, no hi apareixen ni paraulotes ni interferències greus.

Un comentari a part mereixen els col·loquialismes, que van guanyant terreny cada vegada més, tant perquè serveixen per a la caracterització de personatges de ficció, com perquè són habituals en els programes en voga en què el presentador busca l'aproximació del receptor.

Vistos, doncs, els resultats obtinguts, potser és el moment de verificar si s'han aconseguit els objectius que l'equip investigador es va plantejar en començar aquesta recerca.

En primer lloc, es volien identificar els tipus de problemes lingüístics i sociolingüístics (paraulotes, paraulades, barbarismes, incorreccions, llenguatge tabú...) que es donaven en els programes televisius. Ja s'ha comentat que, després de l'anàlisi d'una mostra significativa del corpus, es van reunir tots en tres grans apartats anomenats *paraulotes* (fenòmens A), *interferències* (fenòmens B) i *col·loquialismes* (fenòmens C). Les primeres sembla que són les que

susciten més reaccions per part de l'audiència, que les percep com quelcom ofensiu i desagradable, en definitiva, poc apropiat per a un mitjà de comunicació. Les segones són detectades pels telespectadors més com a canvis de codi i, per tant, com un ús abusiu del castellà en determinats programes, que no pas com una manca de competència dels professionals. I els tercers, la majoria de l'audiència, amb poca consciència dels registres, tan sols els sent com unes solucions poc formals.

En segon lloc, es volien analitzar les característiques de la llengua en programes de gran audiència —informatius i d'entreteniment; amb llengua planificada, semiplanificada o no planificada— que oferissin formats diferents. Per això, després d'una primera aproximació al tipus de llengua que tenien els programes de la mostra, es va segmentar el continuum televisiu en grans apartats: informatius de notícies (com *Telenotícies Vespre*), informatius en profunditat (com *La nit al dia*), reportatges informatius (com *Afers exteriors*), documentals (com *Planeta terra*), retransmissions esportives (com el partit de bàsquet Barça-Bolonya), debats esportius (com *El Rondo*), programes esportius preparats (com *Gol a gol*), comèdies de situació (com *Majoria absoluta*), telesèries (com *El cor de la ciutat*), pel·lícules doblades (com *Sense perdó*), sèries de producció aliena (com *S'ha escrit un crim*), dibuixos animats infantils (com *Dr. Slump*), dibuixos animats juvenils (com *Shin-Chan*), magazins d'humor (com *No tenim criteri*), magazins d'actualitat (com *La columna*), magazins especialitzats (com *Saló de lectura*), magazins a l'entorn d'una entrevista (com *Ciutat Oberta*), magazins de debat (com *Àgora*), i concursos (com *Qui no corre vola*).

En tercer lloc, es volien quantificar els fenòmens i el pes general dels programes problemàtics. Al llarg de l'estudi s'han recollit dades que quantifiquen els fenòmens en cada programa i en cada tipus de programa, i en l'apartat precedent s'ha ofert una anàlisi comparativa de les valoracions que ha obtingut cada fenomen en els diversos formats. Així, a tall de resum, i pel que fa a les paraulotes, recordem, per exemple, que se centren en les comèdies de situació d'ambient jove —com *Plats Bruts*, amb 10,6 paraulotes cada 10 minuts—, algunes pel·lícules doblades —com *Breakdown*, amb 9 paraulotes— i els magazins d'humor —com *Una altra cosa*, amb 3,2.

En quart lloc, es volia arribar a unes conclusions que

servissin d'argumentari i a unes propostes que incloguessin algun tipus de mecanisme per suavitzar les reaccions adverses que provocaven alguns d'aquests programes. És precisament un seguit de recomanacions allò que es proposa per tancar aquest treball.

Recomanacions d'actuació

Les recomanacions d'actuació proposades tenen dos objectius. El primer, i principal, és el d'augmentar la qualitat de la llengua de la televisió, de manera que sigui utilitzada adequadament, amb tota la seva riquesa estilística, per ajustar-se a les diferents situacions d'ús. El segon és el d'avisar l'audiència que un determinat programa incorpora una llengua volgudament descurada o amb formes que poden ferir la sensibilitat, a fi que els receptors puguin optar per mirar-lo o no abans que comenci.

Per aconseguir el primer objectiu es proposa:

1. Competència lingüística. En tot tipus de programes, s'ha d'assegurar la competència lingüística dels locutors i els col·laboradors fixos, cosa que implica un bon coneixement de la llengua catalana i del seu sistema de registres. Pel que fa a la gramàtica, significa el domini tant de les formes estàndard com de les considerades segones o admissibles, que són les més apropiades per representar els registres informals. Pel que fa al lèxic, suposa el domini de les paraules i expressions sinònimes que comporten un canvi de registre per seleccionar les més adequades en cada situació d'ús; i, igualment, el domini de la terminologia pròpia del camp especialitzat d'alguns programes —informatius o magazins d'esports, economia, cinema, política...— per poder servir-se'n amb naturalitat i propietat. Pel que fa a la fonètica, comporta tenir una pronunciació genuïna i saber aplicar els criteris de locució (formal/ informal), segons el tipus de programa.

2. Aplicació de la diversitat lingüística. S'ha de continuar el procés de diversificació dels registres lingüístics per afinar al màxim les varietats adequades a l'expressió de cada programa, i, dins de cada programa, a les diferents persones i situacions d'ús. Amb aquesta diversificació, s'ofereix una llengua versemblant i flexible, lluny d'un encarcament gens funcional, i es contribueix a la normalització del català. La feina de destriar els diferents registres pertoca a un ampli ventall de professionals de la televisió —locutors, editors, guionistes, traductors, dobladors, subtituladors i

assessors lingüístics—, i en alguns centres emissors ja ha donat resultats molt satisfactoris.

3. Discriminació en l'ús. En la producció dramàtica, s'han de seleccionar tant com sigui possible formes fonètiques, gramaticals i lèxiques pròpies de la llengua catalana, a condició que no trenquin la versemblança de la situació o dels personatges: només en aquest cas s'optarà pel manlleu de formes alienes, sobretot d'aquelles paraules i expressions que són habituals en la parla corrent i que no tenen una forma equivalent des del punt de vista semàntic i/o del grau de formalitat. Paral·lelament, cal estudiar a fons i vitalitzar l'argot català, de manera que substitueixi les formes interferides quan aquestes no aporten cap significat o modulació afegida.

4. Monolingüisme. Sobretot en els magazins d'humor, s'ha d'evitar el pas constant i injustificat de català a castellà, i viceversa, per part de determinats locutors. El canvi de codi és una estratègia bona en el cas del llenguatge reportat (tant si constitueix frase o és tan sols una paraula caracteritzadora del personatge), i té la seva justificació principal en la paròdia del món polític i mediàtic espanyol, que és sovint la base dels xous d'humor. Però fora d'aquesta circumstància, convé seguir el principi "un personatge, un codi lingüístic", i abstenir-se de l'ús abusiu de formes castellanques que no afegeixin un significat o matís nou.

5. Seguiment de les pautes d'assessors i lingüistes. Cal augmentar la consciència dels locutors sobre la necessitat de seguir les indicacions dels assessors i lingüistes dels centres emissors. Es tracta de professionals que tenen els coneixements lingüístics requerits i una llarga experiència sobre la solució dels principals problemes que provoquen desajustaments en la llengua de la programació televisiva. Pel que fa als centres emissors que no gaudeixen de serveis lingüístics, convindria que n'incorporessin per garantir la qualitat lingüística de la seva programació. En aquest sentit, la col·laboració mitjançant l'intecanvi de criteris, propostes i solucions entre els professionals dels mitjans, del món acadèmic i de les entitats reguladores pot ser molt fructífera, com de fet ja s'ha demostrat en algunes ocasions.

Finalment, per aconseguir el segon objectiu es proposa:

6. Avís a l'audiència. Mitjançant un símbol o logotip publicitat adequadament, es pot avisar l'audiència que en el

programa que s'emetrà s'hi usa una llengua col·loquial que pot ser mal rebuda perquè conté formes i expressions grolleres, problemàtiques o no acceptades.

El procés cap a la normalització completa de la llengua catalana no és una cosa de quatre dies, però és evident que el paper que hi tenen els mitjans de comunicació en general, i els audiovisuals en particular, és fonamental. Per això, les anàlisis que permetin un coneixement més aprofundit dels models que s'hi projecten i de la valoració que en fan els usuaris han de ser constructives. No es tracta pas de posar pals a les rodes d'un col·lectiu, en general, força conscienciat sobre la responsabilitat que té en la configuració dels models d'ús del grup social a què s'adreça, sinó d'afavorir una pràctica professional futura cada vegada més afinada, tant pel que fa a la correcció com a l'adequació, tant pel que fa a la genuïnitat com a la variació.

Notes

- 1 El grup *Llengua i Mèdia* té com a objectiu l'estudi de les varietats lingüístiques utilitzades en els mitjans de comunicació. L'equip investigador, integrat per professors dels departaments de Filologia Catalana i de Traducció de la UAB, existeix des de fa 15 anys i ha treballat en diverses iniciatives de recerca, entre les quals destaquen els tres projectes finançats pel Ministeri d'Educació: "Los modelos de lengua y los medios audiovisuales, radio y televisión, en catalán"; "Las relaciones entre los discursos oral y escrito en el audiovisual"; i, "Variación y creatividad en los subtítulos", [actualment en curs].
- 2 Està clar que l'aparició de les privades va perjudicar directament el seguiment de TVE-1 i La 2.
- 3 Per exemple, al 1999, Antena 3 TV supera TV3 durant els mesos de juliol, agost, novembre i desembre.
- 4 TV3 li resta audiència en el seu territori. Mentre que les privades es mantenen igual dins i fora de Catalunya.
- 5 Té uns programes contenidor —el Club Súper 3 i 3xl.net—, en què caben molts formats diferents. K3 és líder d'audiència fins als 9 anys.
- 6 En les obres consultades no es proporcionen dades dels anys de després.
- 7 TVE, el 7,1% i les privades, el 2,4%.
- 8 El gust de l'audiència va modelant el tipus de programació. Quan l'audiència s'atipa d'un format l'abandona i el format desapareix. Pensem que, en parlar d'audiència, ens referim a la majoria de la gent, a tot aquells que fan pujar els tants per cents de recepció.
- 9 Amb programes com *Catalunya Avui*, *El rondó*, *Continuarà*, *Gran Angular* i *135 Escons*.
- 10 Antena 3 TV, *Notícies Catalunya*; Tele-5, *Informativos Telecinco Catalunya*. Aquests informatius s'afegeixen a *L'informatiu migdia* de TVE-1 i *L'informatiu vespre* de La 2, de la televisió pública estatal.
- 11 Per ordre de pes de la informació, s'ha de dir que: Tele-5 hi dedica el 47,7%; TVE-1, el 41,3%; La 2, el 28,2%, i TV3, el 45,1%)
- 12 "Docudrames" segons la terminologia de Bassols (2000): "El docudrama català.: Bellvitge hospital". A Creus, I. , Julià, J. i Romero, S. (eds.) *Llengua i mitjans de comunicació*. Lleida: Ed. Pagès.
- 13 *Reality games* del tipus *Gran Hermano* o *Operación Triunfo*. *Talk Shows* del tipus *Cròniques Marcianas*.
- 14 Segons dades d'Euromonitor, citades per Prado i al. (2000: 87).
- 15 Ni La 2, ni Tele-5 en tenen en les graelles.
- 16 Aquesta varietat juvenil ha tingut una descripció detallada per part de Rodríguez González (2002).
- 17 Per evitar la setmana de la Constitució i la Puríssima.
- 18 Si n'exceptuem l'*Agenda* de BTV (3 per 10'), *Fes-me'n cinc cèntims* de BTV (1 per 10'), *Valor afegit* del 33 (1,3 per 10') i *BTV tràiler* (1 per 10').
- 19 Aquests darrers presenten un model col·loquial força allunyat del real, molt precís i ric en fraseologia, i molt cuidat en les estructures gramaticals; que obeeix a una voluntat didàctica evident.
- 20 No hi inclouríem, però, aquells personatges que pel fet de ser aprenents de la llengua encara no en dominen tot el codi, per exemple, el Huari d'*El cor de la ciutat*, perquè en ells la barreja és caracteritzadora.

Bibliografia

- ALTURO, N.; VILA, F.X. (eds.) (2002) *Variació dialectal i estandardització*. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, PPU.
- BADIA i MARGARIT, A.M. (1994) *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica, diastràtica*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- BASSOLS, M. (2002) "Estàndard i variació dialectal a TV3", a ALTURO, N.; VILA, F.X., (eds.), p. 81-95.
- BASSOLS, M.; RICO, A.; TORRENT, A.M. (eds.) (1997) *La llengua de TV3*. Barcelona: Empúries.
- CANO, M.A.; MARTINES, J.; MARTINES, V.; PONSODA, J.J., (eds.) (2002) *Les claus del canvi lingüístic*. Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Ajuntament de la Nucia, Caja de Ahorros del Mediterráneo.
- CASTELLANOS, J.A. (2001) *Contribució a un model d'ortologia del català central*. Bellaterra: Institut de Ciències de l'Educació de la UAB.
- CLUB ARNAU DE VILANOVA. Plataforma per la llengua (2002) *Manifest per l'ús social de la llengua catalana*. Format PDF.
- COROMINAS, M. (2003) "La llengua", a COROMINAS, M. i MORAGAS, M. de (2003), p.247-264.
- COROMINAS, M. i MORAGAS, M. de (eds.) (2002) *Informe de la comunicació a Catalunya 2000*. Bellaterra: SPUAB.
- COROMINAS, M. i MORAGAS, M. de, (eds.) (2003) *Informe de la comunicació a Catalunya 2001-2002*. Bellaterra: SPUAB.
- Diversos autors (2001) *Plats bruts. Els guions. Primera temporada*. Barcelona: Televisió de Catalunya- Proa.
- ESPINAL, M.T. (2002) "La negació", a *Gramàtica del Català Contemporani*, volum 3, p. 2727-2797. Barcelona: Empúries.
- FIGUERES, J.M. et al. (2002) "El català a la televisió", a SOCIETAT CATALANA DE LA COMUNICACIÓ (2002), p. 41-76.
- GIFREU, J. (2003) "La llengua de TV3. Les solucions lingüístiques proposades per Televisió de Catalunya", a *Diàleg*, AVUI, 02/07/03.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1990) *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana.I Fonètica*. Barcelona.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS (1992) *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana.II Morfologia*. Barcelona.
- PALOMA, D. (1997) "Decisions internes sobre el model de llengua", a BASSOLS, M.; RICO, A.; TORRENT, A.M., (eds.), p. 23-32.
- PAYRATÓ, L. (ed.) (1998) *Oralmènt. Estudis de variació funcional*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PRADO, E. et al. (2000) "La televisió", a COROMINAS, M. i MORAGAS, M. de, (eds.) (2002), p. 67-91.
- PRADO, E. et al. (2003) "La televisió", a COROMINAS, M. i MORAGAS, M. de, (eds.) (2003): p. 61-82.
- RODRÍGUEZ, F. (ed.) (2002) *Comunicación y cultura juvenil*. Barcelona: Ariel.
- SANCHO, P. (2002) "La preposició i el sintagma preposicional", a SOLÀ, J. et al., (dir.) (2002) Volum 2, p. 1689-1796. Barcelona: Empúries.
- SEGARRA, M. (1997) "Els concursos", a BASSOLS, M.; RICO, A.; TORRENT, A.M., (eds.), p.95-112.
- SIGUAN, M. (1999) "Conocimiento y uso de las lenguas", a CIS, *Opiniones y actitudes*, núm. 22.

SOCIETAT CATALANA DE LA COMUNICACIÓ (2002) *El català en els mitjans de comunicació. Situació actual i perspectives*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

SOLÀ, J. (1994) *Sintaxi normativa: estat de la qüestió*. Barcelona: Empúries.

SOLÀ, J. (2002) "La societat i la llengua", a *Diàleg*, AVUI, 11/09/02.

SOLÀ, J. (2002) "Les subordinades de relatiu", a SOLÀ, Joan et al., (dir.) (2002). Volum 3, p. 2455-2565.

SOLÀ, J. et al., (dir.) (2002) *Gramàtica del Català Contemporani*. 3 volums. Barcelona: Empúries.

TELEVISIÓ DE CATALUNYA [en línia] (2002) *Informe de programació dels canals de Televisió de Catalunya adreçat als professionals i productores per a la temporada 2002-2003*. <<http://www.tvc.es/criteris>>. [Consulta novembre 2003].

TORRENT, A.M. (2002) "La interferència en la llengua de la televisió catalana", a CANO et al., (eds.), p.101-134.

VALLVERDÚ, F. (2002) "Els mitjans audiovisuals i la contaminació lingüística", a *Llengua i ús*, núm. 25, tercer quadrimestre 2002, p.4-10.

VILA, F.X. (1998) "Bueno, vale ja de criticar, no?. Marques transcòdiques lèxiques i variació funcional en català", a PAYRATÓ, L. (ed.) (1998), p. 260-273.